

**Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті**

**А.Б.НАСИМУЛЛИНА А.А. ХАСИДЕНОВА
А.К. ТАЛАПОВА**

INTRODUCTION TO PHONETICS

Оқу- әдістемелік құрал

Орал, 2022

УДК 811.111
ББК 81.2 (Англ)
Н 31

Абылайхан атындағы ҚазХҚжӘТУ-дің базасында 6В 017 "Шет тілі мұғалімдерін даярлау",
6В 023 "Тілдер және әдебиет" ББ бойынша ЖБТ РОӘК-тің грифі бар Оқу-әдістемелік
секциясы Кеңесі Президиумы отырысының 15.03.2022 ж. №3 хаттамасының шешімімен
басылымға ұсынылды

Пікір берушілер:

Бисималиева М.К. ф.ғ.д., Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің профессоры
Куркимбаева А.М. PhD доктор, қауымдастырылған профессор, Абылайхан атындағы ҚазХҚжӘТУ-дің Шетел тілдері сөйлеу тәжірибесі кафедрасының меңгерушісі
Мукашев Б.А. филология ғылымдарының кандидаты, М.Өтемісов атындағы БҚУ-дың шетел тілдері кафедрасының доценті

Авторлары:

Насимуллина А.Б., аға оқытушы, магистр, **Хасиденова А.А.**, оқытушы, магистр, **Талапова А.К.** 6В01705 Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 4-курс студенті

Насимуллина А.Б.

Н31 Introduction to Phonetics: Оқу-әдістемелік құрал/ А.Б.Насимуллина, А.А.Хасиденова, А.К.Талапова. – Орал:М.Өтемісов атындағы БҚУ РБО, 2022. - 118б.

ISBN 978-601-266-535-2

Оқу- әдістемелік құрал фонетиканың негізгі ұғымдары мен құбылыстарын егжей-тегжейлі талқылайтын ережелер мен практикалық жұмыстар жинағынан тұрады. Тақырыптар бойынша дайындалған арнайы бақылау сұрақтары мен тапсырмалары, практикалық және ауызша жаттығулар кешені білім алушылардың теориялық білімдерін тереңдетуге көмектеседі. Оқу- әдістемелік құрал 6В01705 “Шетел тілі: екі шетел тілі” мамандығы студенттеріне, магистранттарға, аталмыш мамандық бойынша білім алушы колледж студенттеріне және мектеп мұғалімдеріне арналған.

ISBN 978-601-266-535-2

9|786012|665352

УДК 811.111
ББК 81.2 (Англ)

Барлық құқықтар қорғалған.
2022ж 28 қаңтар күәлік № 23147
© Насимуллина А.Б., т.б, 2022
© М.Өтемісов атындағы БҚУ РБО, 2022

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз.....	5
I.Theoretical part	
Теориялық бөлім.....	7
1.Role of Phonetics in Foreign Language Learning	
Шетел тілін үйренудегі фонетиканың рөлі.....	7
2.Vowels and consonants	
Дауысты және дауыссыз дыбыстар.....	9
3.The Vowels of English	
Ағылшын тілінің дауысты дыбыстары.....	16
4.Reading rules of vowels. 4 types of syllables	
Ағылшын дауыстыларының оқылу ережесі. Буынның 4 түрі.....	21
5.The consonants of English.	
Ағылшын тілінің дауыссыз дыбыстары.....	23
6.The intonation of an English sentence	
Ағылшын сөйлемінің интонациясы.....	34
7.Rules of phrasal stress	
Фразалық екпін ережелері.....	40
8.Intonation of declarative, exclamatory, imperative and interrogative sentences	
Хабарлы, лепті, бұйрықты және сұраулы сөйлемдердің интонациясы.....	45
9.Assimilation	
Ассимиляция.....	50
10.Loss of Plosion, Nasal Plosion and Lateral Plosion	
Шудың (жарылыстың) жоғалуы, мұрынжолды шу және бүйірлік(қабырғалық) шу.....	53
11.Intonation of direct address	
Тікелей байланыс интонациясы.....	57
12.Intonation of parentheses	
Қыстырма сөздердің (сөйлемдердің) интонациясы.....	62
13.Intonation of a complex sentence	
Сабақтас құрмалас сөйлемнің интонациясы.....	66
14.Intonation of a compound sentence	
Салалас құрмалас сөйлемнің интонациясы.....	70
15.Self-dependent control works	
Өз бетімен орындайтын бақылау жұмыстары.....	73
16.Phonetic dictations	

Фонетикалық диктанттар.....	89
II. Practical part	
Практикалық бөлім.....	92
1. Prose	
Проза.....	92
2. Dialogues	
Диалогтар.....	94
3. Poetry	
Өлеңдер/тақпақтар.....	96
4. Proverbs	
Мақал-мәтелдер.....	100
5. Rhymes	
Рифмалар.....	103
6. Tones for practice	
Жаттығу тондары.....	107
7. Texts for phonetic analysis	
Фонетикалық талдауға арналған мәтіндер.....	113
8. Literature	
Әдебиеттер.....	116

АЛҒЫ СӨЗ

Кез-келген тілді үйрену сол тілдің фонетикалық жүйесін меңгеруден басталады. Бұл оқу-әдістемелік құралы да ағылшын тілін үйренудің алғашқы сатысы. Ағылшын тілінің дыбыстық жүйесі мен интонациялық құбылыстары, дыбыстардың сөз тізбегінде өзгеріске ұшырауы секілді құбылыстар мен ерекшеліктер жайлы қажетті теориялық түсініктемелер ағылшын тілін шетел тілі ретінде үйренетін қазақ тілді тіл үйренушілерге жатық, түсінікті тілде жазылған. Оқу-әдістемелік құралында ағылшын тілінің фонетикасының теориялық мәліметтермен қатар практикалық жаттығулар және тапсырмалар кешені енгізілген. Нұсқаулық ыңғайлы және жүйеленген кіріспеден, екі негізгі бөлімдерден және пайдаланылған әдебиет тізімдерінен тұрады. “Introduction to Phonetics” оқу-әдістемелік құралының көмегімен студенттер ағылшын тілінің фонетикалық құбылыстары, ерекшеліктері, интонация-тонның биіктігінің, айтылу ырғағының, фразалық екпін мен қарқынның күрделі үйлесімін меңгеріп, қолданылуын үйренеді. Әрбір сабақта тақырыпқа байланысты дыбыстардың жалпы сипаттамасы, айтылу ережелері мен жасалу жолдарының айырмашылығы түсіндіріледі. Сонымен қатар, қазақ тілінде кездеспейтін кейбір фонетикалық құбылыстар, яғни ағылшын тіліндегі дауыстылардың (дауысты әріптердің) әр түрлі буын түріне қарай оқылу ережесінің өзгеруіне, әріп тіркестері және олардың оқылу ережесіне баса назар аудара отырып, мысалдармен, жаттығулармен пысықталады. Ағылшын тілінде маңызды болып саналатын интонациялық құрылымдардың түрлері мен ерекшеліктеріне, құрамдас бөліктеріне жеке-жеке тоқталып, егжей-тегжейлі анықтама беріледі. Сондай-ақ, оқытушының басшылығымен орындалатын фонетикалық жаттығулармен қатар, оқу құралында ағылшын тілін үйренушілер өз бетінше жұмыс істеуге арналған фонетикалық және интонациялық құрылымдарды пысықтайтын жаттығулар берілген. Әрбір сабақта сол сабақта таныстырылған жаңа тақырыпты тіл үйренушінің меңгергенін өз бетінше тексеретін қайталауға арналған сұрақтар беріледі.

Әдістемелік құралдың мақсаты: қосымша ережелер, фонетикалық дағдыны нығайтуға арналған тапсырмалар мен пысықтау жаттығулары арқылы студенттерге ағылшын тілі фонетикасының оқу үрдісін жеңілдету.

Оқу-әдістемелік құралының бірінші бөлімінде ағылшын тілі фонетикасының ережелері, сөйлеу мүшелерінің жұмысы, дауысты және дауыссыз фонемалардың жіктелуі, ассимиляция және бейімделу құбылыстары, буын түрлері, сөз екіні және интонация туралы мағлұмат беріледі.

Оқу-әдістемелік құралының екінші бөлімінде авторлар ағылшын тіліндегі өлең шумақтары, үш тілдегі мақал-мәтелдер, диалогтар, рифмалар мен мәтіндер ұсынылған. Осы материалдардың көмегімен шетел тілін үйретудегі қолданылатын білім беру құралдарының ауқымын кеңейтуге болады.

Рецензияланған материалдар нақты құрылымдалған 15 практикалық сабақтан тұрады. Әр практикалық сабақ 2 академиялық сағатқа есептелген, бұл оқытушылар үшін де, студенттер үшін де сабақ кезінде қолдануға ыңғайлы.

1. Role of Phonetics in Foreign Language Learning Шетел тілін үйренудегі фонетиканың рөлі

«Фонетика» сөзінің дыбыс туралы ғылым ретіндегі анықтамасы гректің $\phi\omega\nu\eta$ [fɔ:ne:] «дыбыс» сөзінен жасалған атаудың өзінде жатыр. Л.В. Щерба *фонема* (phoneme) және *фонеманың реңдері* (shade of phoneme) туралы түсінікті тұжырымдады: «Ауызекі сөйлеуде біз ойлағанымыздан да көп дыбыстар шығарамыз. Әр тілде әр түрлі дыбыстардың саны сөздер мен олардың формаларын ажырата алатын дыбыстық түрлердің салыстырмалы түрде аз санына біріктіріледі, яғни адамның қарым-қатынас мақсаттарына қызмет етеді. Бұл дыбыстың түрлері жеке сөйлеу дыбыстары туралы әңгімелескен кезде қолданылады. Біз оларды **фонемалар** деп атаймыз. Ал, **фонемалардың реңдері**-жеке және нақты айтылатын әр түрлі дыбыстардан құралған жалпы фонема». Қазіргі тіл білімінде фонемалардың реңдері немесе нұсқалары **аллофондар** (allophones) деп аталады. Дегенмен, адамның ауызекі сөйлеуі жеке дыбыстардан емес, паузалармен бөлінген, интонациялық ерекшеліктерге ие дыбыс ағымдары. Олар - адам ойының көрінісі. Сөйлеу барысында дыбыстар өзара әрекеттесе отырып, өзінің дыбыстық сипатын өзгертеді. Бұл құбылыстарды да фонетика зерттейді [1, 5].

Фонетика – тіл дыбыстарының жүйесін, жасалуы мен ерекшеліктерін, әр түрлі сипаты мен бір-бірімен тіркесу заңдылықтарын зерттейтін тіл білімінің бір саласы.

Шетел тілін меңгеру осы тілдің фонетикалық жүйесін үйренуден басталуы керек. Дыбыстарды дұрыс айту, бір жағынан, ойдың дұрыс берілуін қамтамасыз етсе, екінші жағынан айтылған ойды дұрыс түсінуді жеңілдетеді. Бұған орыс тілі мен шетел тілінің дыбыстарын салыстыру ықпал етеді. Мысалы, орыс тілінде дыбыстардың ұзақтығы мен қысқалығы деген ұғым жоқ, сол себепті дыбыстың ұзақ және қысқа айтылуы мағыналы қызмет атқармайды.

Бұған мысал келтіретін болсақ - сөздердің соңында ұяң дауыссыз дыбыстарды айту. Орыс тілінде мынадай жағдай орын алады, яғни «кот» пен «код» сөздері бірдей естіледі-[кот]. Ағылшын тілінде соңғы фонемалар мағына ажыратқыш рөл атқарады, мысалы, cot [kɒt] cod [kɒd] - «бесік» және «теңіз балығы». Айтылу нормасын бұзу мағынаның толық бұрмалануына әкеліп соғады.

Дыбыстар сөйлеу мүшелерінің белгілі бір жағдайда орналасуы мен қозғалуының нәтижесінде жасалады. Белгілі бір дыбыстарды

айту кезіндегі сөйлеу мүшелерінің позициясы мен қозғалысы олардың **артикуляциясы** (articulations), дауыс тонының өзгеруі-**интонация** (intonation) деп аталады. Дыбыстық белгілердің жүйесі арқылы сөйлеуді жазу **транскрипция** (transcription) деп аталады. Транскрипция, әдетте, төртбұрышты жақшаға алынады[1, 7].

Әр тілде сөйлеу мүшелерінің ерекше, спецификалық жиынтығы, сонымен қатар тілдің *артикуляциялық базасы* (articulatory basis of the language) туралы айтуға мүмкіндік беретін тыныс алу мен дауыстық кернеудің ерекше режимі бар.

Сөйлеу мүшелерінің жұмысын тілдік қызметіне қарай былайша топтастыруға болады:

Тыныс алу жолдары ауа ағынын қамтамасыз етеді. Осылайша, бұл сөйлеу дыбыстарын шығарудың бірінші қажетті шарты болып табылады. Бұл механизмді негізінен өкпе, тыныс жолдары және бронхтар құрайды. Өкпеден шығарылатын ауа ағыны қуат механизмімен реттелетін энергияның ең көп таралған көзін қамтамасыз етеді. Ауа толқынының күшін реттей отырып, өкпе сөйлеу дыбыстарының қарқындылығының ауытқуын тудырады. Ағылшын тіліне тән силлабиялық импульстар мен динамикалық екпін осы механизмді белсендіретін бұлшықеттердің мінез-құлқына тікелей байланысты.

Ауа өкпеден тыныс алу түтігі арқылы дауыс жолының жоғарғы бөліктеріне өтеді. Ең алдымен, ол дауыс байламдарын қамтитын көмейге өтеді. Дауыс байламдарының қызметі - олардың өкпе арқылы шығарылатын ауа ағынымен қозғалатын вибратор рөлі. Дауыс желбезегінің вибратор ретіндегі кем дегенде екі әрекетін атап өту керек.

Дауыс байламдары арасындағы саңылау **глоттис** деп аталады. Глоттис мықтап жабылып, ауа төменнен жоғары қарай бағытталғанда, *глотальды тоқтау* деп аталатын үдеріс пайда болады. Ол ағылшын тілінде [p], [t] немесе [k] дыбыстарынан бұрын болғанда жиі кездеседі. Дауыс байламдарының ең маңызды сөйлеу қызметі – олардың дауыс шығарудағы рөлі. Дауыстың әсері өкпеден шығатын ауа қысымының әсерінен дауыс байламдары қосылып, дірілдегенде жүзеге асады. Бұл діріл дыбыс желбезегінің қайтадан қосылуына мүмкіндік беретін ауа қысымының төмендеуіне байланысты глоттис пен қатпарлардың ашылуына әкелетін қысылған ауадан туындайды.

Спикер дауысының биіктігі діріл жиілігіне байланысты. Дауыс байламдары жиі дірілдеген сайын дыбыс деңгейі жоғары болады.

Әдеттегі әйел дауысы еркекке қарағанда жоғарырақ, өйткені әйелдің дауыс байламы жиі дірілдейді. Біз діріл жылдамдығын өзгерте аламыз, осылайша интонацияның биіктігін өзгертеміз. Оның үстіне біз дыбыс сымдарының әрбір тербелісімен шығатын ауа ағынының көлемін өзгерте аламыз, яғни тыңдаушы еститін дыбыс көлемінің өзгеруіне әкелетін тербеліс амплитудасын өзгерте аламыз.

Көмейден ауа ағыны супраглоттикалық қуыстарға, яғни жұтқыншақ, ауыз және мұрын қуыстарына өтеді. Бұл қуыстардың пішіндері көмейде пайда болатын нотаны өзгертеді, осылайша белгілі бір сөйлеу дыбыстарын тудырады [6, 10].

Бақылау сұрақтары

1. «Фонетика» сөзі қай тілден енген?
2. Ғалым Л.В. Щербаның фонемаларға берген анықтамасы қалай?
3. Фонетика ғылымы нені зерттейді?
4. Фонемалардың мағына ажыратқыш рөлін мысалдар беру арқылы түсіндіріп бер.
5. Тілдің артикуляциялық базасы дегеніміз не?

2. Vowels and consonants

Дауысты және дауыссыз дыбыстар

Сөйлеу дыбыстары *дауысты* және *дауыссыз* болып 2-ге бөлінеді. Сөйлеу дыбыстары әр түрлі сөйлеу мүшелерінің қатысуымен, дем шығару кезінде пайда болады. Дауыс тіндерінің тербелісі ауамен дем шығару кезіндегі дауыс немесе музыкаға ұқсас әуенді береді. Айтылғанда өкпеден ауа ешбір кедергісіз, еркін шығатын дыбыстар **дауысты дыбыстар** (vowels) деп аталады. Өкпеден шыққан ауаның кедергіге ұшырауы арқылы жасалған дыбыстар **дауыссыз дыбыстар** (consonants) деп аталады.

Дауысты деп ауа ауыз қуысы арқылы еркін өтетін дыбысты атаймыз.

Дауыссыз деп өкпеден шыққан ауаның ауыз қуысында кедергіге ұшырауынан туындаған дыбысты атаймыз.

Ағылшын әліпбиіндегі 26 әріп фонетикалық жүйеде **44** дыбыс береді. Яғни, 6 дауысты әріп, **20** дауысты дыбыс және 20 дауыссыз әріп, **24** дауыссыз дыбыс береді [3, 19].

А

Дыбыстың транскрипциясы және оның қазақша оқылуы	Мысалдары
Жабық буында — [æ] — ә	Map, cap, pack, black, flag
Ашық буында — [ei] — эй, әліпбидегідей оқылады	Name, game, flame, table, lake, pay
Жабық буын+ r — [a:] — а	Car, bar, jar, start, farmer
Ашық буында+ r — дифтонг [eə] — эа	Care, rare, prepare

Е

Дыбыстың транскрипциясы және оның қазақша оқылуы	Мысалдары
Жабық буында — [e] — э	Red, vet, set, tell
Ашық буында — [i:] — и, әліпбидегідей оқылады	Metre, complete
Ағылшын тілінде сөз соңында е әрпі оқылмайды	Table, plate, take
Қысқа бір буынды сөздердің соңында жалғыз дауысты болса е әрпі келсе и болып оқылады	He, she, we, me, be
Ашық буында+ r — дифтонг [iə] — иа	Here, sphere, severe

І

Дыбыстың транскрипциясы және оның қазақша оқылуы	Мысалдары
Жабық буында — [i] — и	Sick, tip, limp, kit, trick
Ашық буында — [ai] — ай, әліпбидегідей оқылады	Life, mine, line, pipe, time, kite
Жабық буын+ r — [a:] — ө	Girl, bird, third, dirty, sir, first
Ашық буында+ r — [aiə] — айэ	Fire, tire

О

Дыбыстың транскрипциясы және оның қазақша оқылуы	Мысалдары
Жабық буында — [ɔ] – о	Fog, nod, lock, log, got
Ашық буында — [əu] – оу, әліпбидегідей оқылады	Rope, nose, toe, vote
Жабық буын және ашық буында+ r – [ɔ:] – о	Nor, born, corn, torn, more, core
Екпінсіз буында— [ə] – э	Lemon, melon

У

Дыбыстың транскрипциясы және оның қазақша оқылуы	Мысалдары
Жабық буында — [ʌ] – а	Cut, rubber, but, mug
Жабық буын+ r — [ə:] – ә	Turn, burnt
Ашық буында екі дауыссыздан кейін— [u:] – у	Blue, true, July, rule
Ашық буында+ r — [juə] — йуэ	Cure, secure, mature
Ашық буында бір дауыссыздан кейін j және r басқа— [ju:] – йу	Tube, mute, cute

Ү

Дыбыстың транскрипциясы және оның қазақша оқылуы	Мысалдары
Жабық буында — [i] – и	System, sympathy, mystery
Ашық екпінді буында— [ai] — ай	Shy, cry, try, my, bye
Ашық буында+ r — [aiə] – айэ	Tyre, byre
Екпінсіз буында— [i] — и	Rainy, snowy, crispy
Сөздің басында дауыстының алдында— [j] – й	Year, yellow, yet, yes

Дауыссыз дыбыстар көп жағдайда қалай аталады, солай оқылады. Бірақ белгілі бір ережелер бар, біз оларды төменде толығырақ қарастырамыз [5, 16].

В

В b [bi:] әрпі [b] дыбысы болып оқылады.

Мысалы: basket ['bɑ:skɪt] - себет

C

Cc [si:] әрпі e, i дауысты дыбыстардың алдында [s] дыбысы ретінде, ал басқа дауысты және дауыссыз дыбыстардың алдында және сөздің соңында [k] дыбысы ретінде оқылады.

Мысалы:

nice [naɪs] – жақсы, керемет

a pencil [ə'pensl] – қарындаш

clean [kli:n] – таза

D

D d [di:] әрпі [d] дыбысы болып оқылады.

Мысалы: dream [dri:m] – арман

F

F f [ef] әрпі [f] дыбысы болып оқылады.

Мысалы: fridge [frɪdʒ] - тоңазытқыш

G

G g [dʒi:] әрпі e, i, y дауысты дыбыстарының алдында [dʒ] дыбысы ретінде және басқа дауысты дыбыстардың алдында, дауыссыз дыбыстардың алдында және сөздің соңында [g] дыбысы ретінде оқылады.

Мысалы:

a page [ə'reɪdʒ] – бет

a gym [ə'dʒɪm] – спортзал

good [gʊd] – жақсы

Назар аударыңыз:

to give [gɪv] — беру сөзінде ережеге бағынбай оқылады.

H

H h [eɪtʃ] әрпі сөздің басында дауысты дыбыстың алдында [h] дыбысы болып оқылады.

Мысалы:

he [hi:] – ол

his [hɪz] — оның

J

J j [dʒeɪ] әрпі әрқашан [dʒ] дыбысы болып оқылады.

Мысалы:

Jane [dʒeɪn] — Джейн

K

K k [keɪ] әрпі [k] дыбысы болып оқылады. K әрпі сөздің басында n әрпінің алдында тұрса оқылмайды.

Мысалы:

a knife [ə'naɪf] — пышақ

L

L l [eɪ] әрпі [l] дыбысы болып оқылады.

Ағылшын тілінде [l] дыбысы сөздердің соңында алдыңғы дауыссыз дыбыспен біріктіріліп буын құрайтын дыбыс болып табылады.

Мысалы:

an apple [ən'æpl] – алма

a table [ə'teɪbl] – үстел

M

M m [em] әрпі [m] дыбысы болып оқылады.

Мысалы: milk [mɪlk]– сүт

N

N n [en] әрпі [n] дыбысы болып оқылады.

Мысалы: normal ['nɔ:məl] – қалыпты

P

P p [pi:] әрпі [p] дыбысы болып оқылады.

Мысалы: present [preznt] – сыйлық

Q

Q q [kju:] әрпі екпінді буында [kw] болып оқылатын qu тіркесінде келеді.

Мысалы:

quite [kwaɪt] – айтарлықтай

question ['kwɛstʃn] — сұрақ

R

R r [a:] әрпі сөздің басында кез келген дауыстының алдында [r] дыбысы болып оқылады.

Мысалы:

red [red] – қызыл

a room [ə'rum] — бөлме

S

Ss [es] әрпі сөздің басында, дауыссыздардың алдында және сөздің соңында қатаң дауыссыздардан кейін [s] дыбысы болып, ал сөздің соңында ұяң дауыссыздардан және дауыстылардан кейін [z] дыбысы болып оқылады.

Мысалы:

send [send] – жіберу

desk [desk] – жазу үстелі

T

T t [ti:] әрпі [t] дыбысы болып оқылады.

Мысалы:teacher['ti:tʃə] – мұғалім

V

V v [vi:] әрпі [v] дыбысы болып оқылады.

Мысалы:violin[vaɪə'lin] – скрипка

W

W w ['dʌblju:] әрпі көп жағдайларда сөздің басында [w] дыбысы болып оқылады.

Мысалы: we [wi:] – біз

X

X x [eks] әрпикөп жағдайларда[ks] дыбыстарының тіркесі болып оқылады.

Мысалы:

a text [ə'tekst] – текст

Z

Z z [zed] әрпі әрқашан [z] дыбысы болып оқылады.

Мысалы:

a size [ə'saɪz] — өлшем

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ДАУЫСТЫ ЖӘНЕ ДАУЫССЫЗ ДЫБЫСТАРДЫҢ ДҰРЫС ОҚЫЛУ ЕРЕЖЕСІ

Әріптер тіркесімі	Айтылуы	Транскрипция	Мысалдар
<i>ee</i>	и	[i:]	Tree
<i>ea</i>	и	[i:]	Tea
<i>oo</i>	у	[u]	Book
<i>th</i>	/ð/ /θ/	[ð][θ]	Three, this
<i>sh</i>	ш	[ʃ]	She
<i>ch</i>	ч	[tʃ]	Chess
<i>ph</i>	ф	[f]	Photo
<i>ck</i>	к	[k]	Black
<i>ng</i>	ң	[ŋ]	Long
<i>wh</i>	w	[w]	Why
<i>wr</i>	r	[r]	Write
<i>qu</i>	kw	[kw]	Queen
<i>igh</i>	ай	[aɪ]	High
<i>all</i>	ол	[ɔl]	Ball
<i>ai</i>	эй	[eɪ]	Spain
<i>ay</i>	эй	[eɪ]	Day
<i>oi</i>	ой	[ɔɪ]	Point

Бақылау сұрақтары:

1. Ағылшын тіліндегі қандай дыбыстар дауысты және дауыссыз дыбыстар деп аталады?
2. Дауысты және дауыссыз дыбыстар арасындағы айырмашылық неге негізделген?
3. Ағылшын тілінде қанша дауысты және дауыссыз әріп пен дыбыс бар?
4. Ағылшын тіліндегі 6 дауысты мен 20 дауыссыз әріп қанша дыбыс береді?

3. The Vowels of English

Ағылшын тілінің дауысты дыбыстары

Сөйлеу дыбыстары артикуляцияланған кезде ауа ағыны жұтқыншақ және ауыз қуысы арқылы еркін өтетін дыбыстарды **дауысты (vowels)** дыбыстар деп атаймыз.

Америка, Англия және Ресей зерттеушілері бірнеше рет дауысты дыбыстардың классификациясын (жіктелуін) жасауға тырысты. Ұсынылған жіктелулер бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленді. Бұл жерде төмендегідей түрлі қағидалар бастапқы негізге алынды: ерін мен тілдің орналасуы, ұзақтық пен қысқалық, қарапайым немесе күрделі құрылым.

Ағылшын дауысты дыбыстарының классификациясын құрастыру кезінде олардың дыбыстық ұзақтығы мен құрылымын ескере отырып, дауысты дыбыстарды мынадай топтарға бөлуге болады [1, 28]:

- 1) *қысқа монофтонгтар* (short monophthongs) – [ɪ], [e], [æ], [ɒ], [ʊ], [ʌ], [ə];
- 2) *ұзақ монофтонгтар* (long monophthongs) – [ɔ:], [z:], [ɑ:];
- 3) *дифтонгоидтар* (diphthongoids) – [i:], [u:];
- 4) *дифтонгтар* (diphthongs) – [eɪ], [aɪ], [ɔɪ], [aʊ], [əʊ], [ɪə], [eə], [ʊə].

Монофтонгтар – артикуляцияланғанда, яғни айтылу кезінде сөйлеу мүшелері аса қозғалмайтын дауысты дыбыстар.

Дифтонгоидтар – артикуляция кезінде сөйлеу мүшелерінің бір дыбыстан екінші дыбысқа өту кезінде минималды қозғалысы байқалатын дауысты дыбыстар.

Дифтонгтар – артикуляция кезінде сөйлеу мүшелерінің біріншісінен екіншісіне білінбей өтетін дауысты дыбыстар. Дифтонгтар бір фонеманы білдіретін екі элементтен тұрады. Дифтонгтардың бірінші элементі – *ядро* (nucleus), ал екіншісі – *сырғанау* немесе *глайд* (glide) деп аталады. Екпін дифтонг ядросына түседі.

Ағылшын тілінде **20 дауысты** фонема бар. Олар: 10 монофтонг, 2 дифтонгоид және 8 дифтонг.

IPA (International Phonetic Association) транскрипция жүйесінде әрбір дауысты дыбысқа сәйкес нөмір берді. Бұл жүйе төмендегідей көрінеді [3, 35]:

№ 1 – [i:]	№6 – [ɒ]	№ 11 – [z:]	№ 16 – [aʊ]
№ 2 – [ɪ]	№7 – [ɔ:]	№ 12 – [ə]	№ 17 – [ɔɪ]
№ 3 – [e]	№8 – [ʊ]	№ 13 – [eɪ]	№ 18 – [ɪə]
№ 4 – [æ]	№9 – [u:]	№ 14 – [əʊ]	№ 19 – [eə]
№ 5 – [ɑ:]	№10 – [ʌ]	№ 15 – [aɪ]	№ 20 – [ʊə]

**АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ ДАУЫСТЫ ӘРІПТЕРІ МЕН
ДЫБЫСТАРЫНЫҢ КЕСТЕСІ [5, 42]**

Әріп	Дыбыс
A	ɒ (father) æ (apple) eə (about) ɔ: (tall) eɪ (able) e (careful) ɪ (village)
E	e (bed) i: (equal) ɪ (rocket) ə (broken) ɪə (material) - (give)
I	ɪ (live) aɪ (tiger) ə (raisin) i: (field) j (onion) - (anxious)

O	ɒ (clock) əʊ (hotel) u: (to) ʊ (wolf) ʌ (mother) ə (lemon) wʌ (once) ɪ (women)
U	ʌ (bus) ʊ (bull) u: (druid) ju: (fuel) jʊ (fury) ə (citrus) ɪ (business) ɜ: (further) w (penguin) - (build)
Y	j (yellow) ɪ (gym) aɪ (fly)
Diphthongs	aʊ (town) aɪ (light) eɪ (play) eə (pair) ɪə (deer) oʊ (slow) ɔɪ (toy) ʊə (sure)

Бакылау сұрактары

1. Дауысты дыбыстар дегеніміз не?
2. Дауысты дыбыстар дыбыстық ұзақтығы мен құрылымына қарай қандай топтарға бөлінеді?
3. Қысқа және ұзақ монофтонгтарды атап, оларға мысал келтіріңіз.
4. Дифтонгоидтар мен дифтонгтарды атап, оларға мысал беріңіз.

Жаттығулар мен тапсырмалар

1-жаттығу. Дауысты дыбыстардың классификациясын жаттап және жазып дағдыланыңыз.

2-жаттығу. Дауысты дыбыстардың артикуляциялық ерекшеліктерін анықтап табыңыз [6,63]:

RP Vowel Phonemes / Vph: 20	
RP Monophthongs / M): 12	
[i:]	a monophthong, long, tense, unrounded, front, high / close vowel phoneme of the narrow variety (=v.)
[i]	a M, short, lax, unrounded, front retracted, high / close Vph of the wide v.
[e]	a M, short, lax, unrounded, front, mid / half-open V ph of the narrow v.
[æ]	a M, half-long, lax, unrounded, front, low / open V ph of the wide v.
[ʌ]	a M, short, lax, unrounded, central / mixed, mid V ph of the wide v.
[a:]	a M, long, tense, unrounded, back, low / open V ph of the wide v.
[ɒ]	a M, short, lax, rounded, back, low / open V ph. Of the wide v.
[ɔ:]	a M, long, tense, rounded, back, low / open V ph of the narrow v.
[u]	a M, short, lax, rounded, back advanced, low / open V ph of the wide v.
[u:]	a M, long, tense, rounded, back, high / close V ph of the narrow v
[ɜ:]	a M, long, tense, unrounded, central / mixed, mid V ph of the narrow v.
[ɜ]	a M, short, lax, unrounded, central / mixed, mid V ph of the wide v.
RP Diphthongs = 8	
[ei]	a closing diphthong (= D) with the i-glide

[ai]	a closing D with the i-glide
[ɔi]	a closing D with the i-glide
[əu/ zu]	a closing D with the u-glide
[au]	a closing D with the u-glide
[iə]	a centering D with the ɜ-glide
[eə]	a centering D with the ɜ-glide
[uə]	a centering D with the a-glide

3-жаттығу. АҒЫЛШЫН тіліндегі дауысты дыбыстардың артикуляциялық ерекшеліктерін сипаттайтын келесі кестені толтырыңыз[6,64]:

1.Stability of articulation		Monophthongs-			Diphthongs	
2.Lenght of articulation		Long-	Short-		i-glide:	
3.Degree of muscular tension		Tense-	Lax-		ə-glide:	
4.Lip participation		Rounded (labialized)	Unrounded (non-labialized)		ʊ-glide:	
5.Vertical movement of the tongue		6.Horizontal movement of the tongue				
Variety		Fully front	Front retracted	Central (mixed)	Back advanced	Fully back
High (closed)	narrow					
	broad					
Mid (mid-open)	narrow					
	broad					
Low (open)	narrow					
	broad					

4. Reading rules of vowels. 4 types of syllables

Ағылшын дауыстыларының оқылу ережесі. Буынның 4 түрі.

Ағылшын тілінде дауысты дыбыстардың оқылуының 4 нұсқасы бар. Буынның қай түрге жататындығы екпінді дауысты дыбыстан кейінгі әріпке байланысты.

Ағылшын тілін дұрыс оқуды үйрену үшін сіз негізгі ережені есте сақтауыңыз керек: ағылшын тілінің барлық дауысты дыбыстары әдетте екі жолмен оқылады – сәйкесінше, ашық буын және жабық буын.

I-ші буын түрі – **жабық**. Жабық буын-бұл дауыссыз әріпке аяқталатын буын. Мысалы, tap, running, map, pen, big, beat cat, hen, cut, then, myth and etc. Бұл бір немесе бірнеше дауыссыз дыбыстармен аяқталатын буын (r әрпінен басқа).

II-ші буын түрі – **ашық**. Ашық буын-дауысты әріпке аяқталатын буын. Мысалы, take, ray, bike және т.б. Ашық буынның 2 түрі бар: *толықтай-ашық* және *шартты-ашық*.

Толықтай-ашық буын – дауысты дыбысқа аяқталатын буын. Екпінді дауысты дыбыс әліпбидегідей оқылады. Мысалы: me, he, be, no, my, why, so.

Шартты-ашық буын – бұл дауыссыз дыбыспен аяқталатын буын, бұл жерде «e» әрпі айтылмайды. Мысалы: note, date, home, write, wrote, cute, fine, type and etc.

III-ші буын түрі – екпінді дауысты дыбыстан кейін «r» әрпі келіп, алдыңғы дауысты дыбыстың ұзақ оқылатынын көрсететін буын. Мысалы: mark ['mɑ:k], sport ['spɔ:t], first ['fɜ:st], turn ['tɜ:n], fork ['fɔ:k], park ['pɑ:k], her ['hɜ:] and etc.

IV-ші буын түрі – «r» әрпі екпінді дауысты дыбыс пен «e» әрпінің арасында келетін буын. Мысалы: here['hɪə], pure['pjʊə], care['kɛə], sure['ʃʊə], fire['faɪə], hire['haɪə] and etc[5, 23].

Дауысты	Екпінді буын				Екпінсіз буын
	ашық	жабық	(дау.+ r)	(дау.+ r +e)	
Aa	[eɪ] make take	[æ] cat map	[a:] dark car	[eə] share care	[ə] ago alone
Ee	[i:] we he	[e] red bed	[ɜ:] her per	[iə] here mere	[ə] absent darkness

Ii / Yu	[ai] time type	[i] sit system	[ɜ:] girl myrtle	[aiə] fire tyrant	[i] music city
Uu	[ju:] tube mute	[ʌ] pub sun	[ɜ:] burn fur	[jʊə] cure pure	[ə] [ju:] success unite
Oo	[əʊ] note code	[ɒ] pot not	[ɔ:] short port	[ɔ:] more shore	[ə] [əʊ] confer metro
	Дауысты дыбыстар әліпбидегідей оқылады	Қысқа дыбыс	Созылың қы дыбыс	Дифтонгтар мен трифтонгтар	Бейтарап дыбыс

Бақылау сұрақтары

1. Екпінді буындағы дауысты дыбыстың оқылуы неге байланысты?
2. Буынның қанша түрін білесіз?
3. Буынның 1-ші, 2-ші, 3-ші және 4-ші түрлерінің арасында қандай айырмашылық бар? Мысал келтіріңіз.

Жаттығулар мен тапсырмалар

4-жаттығу. 1-ші, 2-ші, 3-ші және 4-ші буын түрлеріне қарай төмендегі сөздерді 4 бағанға бөліп жазыңыз.

War, dog, tape, he, cure, drop, more, term, sky, slice, card, rare, star, ship, that, fire, farm, fur, here, jam, shirt, grape, pure, shine, shone, me, go, cake, we, take, bed.

5-жаттығу. Негізгі ұғымдарға глоссарий жасап, оларға анықтама беріңіз.

5. The consonants of English.

Ағылшын тілінің дауыссыз дыбыстары

Артикуляция кезінде ауыз қуысынан шығатын ауа ағынының кедергіге ұшырауынан туындаған дыбыстарды **дауыссыз** (consonants) дыбыстар деп атаймыз.

Ағылшын тіліндегі дауыссыз дыбыстарды классификациялау (жіктеу) қағидалары әртүрлі. Ағылшын тіліндегі дауыссыз дыбыстарды төмендегідей критерийлер бойынша топтарға бөлуге болады:

- 1) *дауыс тіндерінің жұмысына қарай* (work of the vocal cords);
- 2) *белсенді сөйлеу мүшелері және кедергінің қалыптасу орнына қарай* (active organs of speech and the place of obstruction);
- 3) *шудың қалыптасу тәсілі және кедергі түріне қарай* (manner of noise production);
 - а) *шудың немесе музыкалық әуеннің басым болуы* (voice or noise prevalence);
 - б) *шу тудыратын фокустар саны* (noise producing foci).

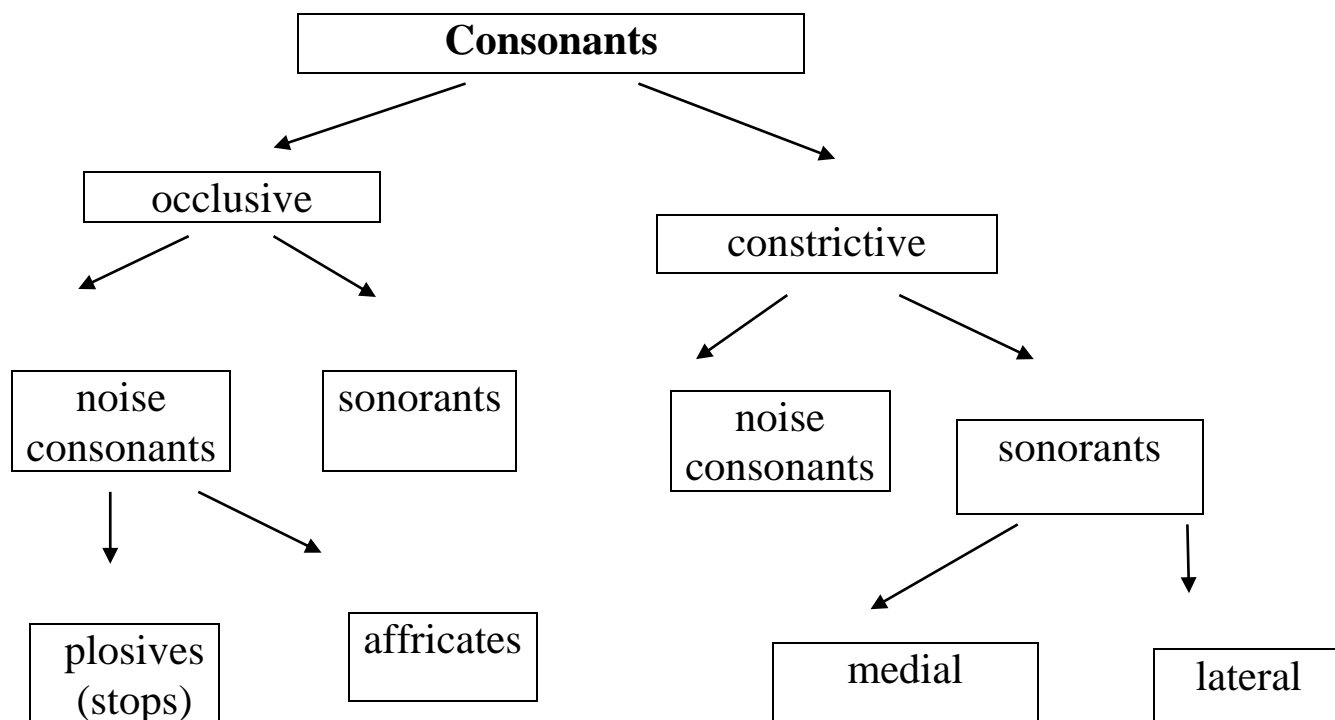
В.А.Васильевтің пікірінше, *кедергінің түрі мен қалыптасу тәсілі* дауыссыздарды дыбыстауда ең маңызды болуы керек. Осы негізде ол дауыссыз дыбыстардың екі үлкен классын ажыратады [6, 31]:

1. *өндіру кезінде толық кедергі түзілетін окклюдиялық;*
2. *конструктивтік, оның өндірісі кезінде толық емес кедергі қалыптасады.*

Бұл ерекшеліктің фонологиялық мәнін келесі қарама-қайшылықтар арқылы көрсетуге болады:

[ti] – [si]	tea – sea (occlusive – constrictive)
[si:d] – [si:z]	seed – seas (occlusive – constrictive)
[pul] – [ful]	pull – full (occlusive — constrictive)
[bəut] – [vəut]	boat – vote (occlusive — constrictive)

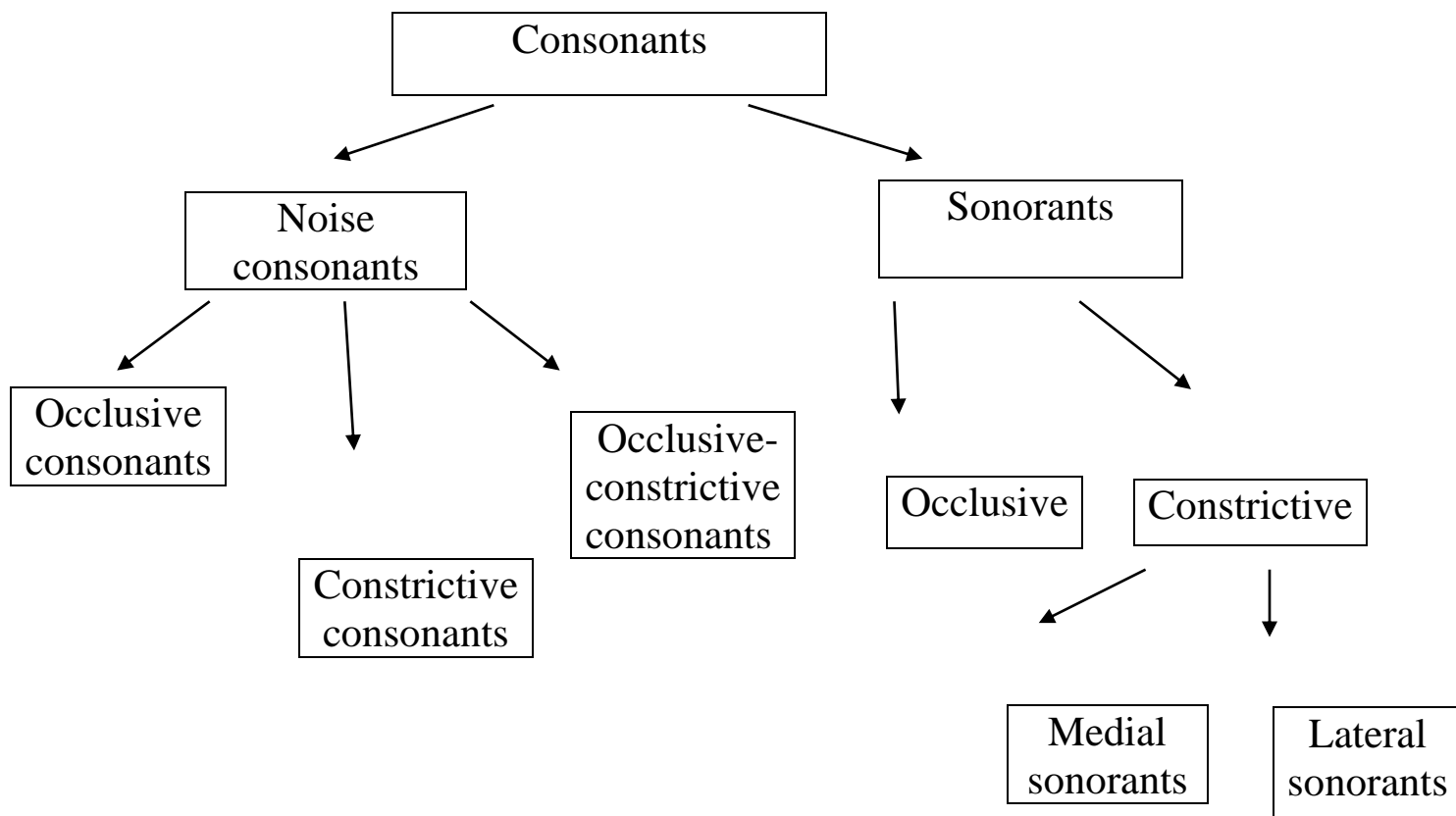
Бұл екі кластың әрқайсысы шулы дауыссыз дыбыстар мен сонораттар болып бөлінеді. Бөлу дыбыстың есту сипаттамасындағы шудың немесе тондық компоненттің басымдылық факторына негізделген. Өз кезегінде шулы дауыссыз дыбыстар **plosive consonants** және **affricates** екіге болып бөлінеді [6, 31].

Ал екінші көзқарасты М.А. Соколова, К.П. Гинтовт, Г.С. Тихонова, Р.М. Тихонов секілді ғалымдар ұстанады. Олар жіктеудің бірінші және негізгі принципі шудың дәрежесі болу керек деп болжайды. Мұндай қарастыру ағылшын дауыссыз дыбыстарын екі негізгі түрге бөлуге әкеледі: шулы дауыссыз дыбыстар және соноранттар.

Соноранттар – тілдегі барлық дауыссыз дыбыстардан ерекшеленетін дыбыс түрлері. Бұл көбінесе олардың жасалуында екі сөйлеу мүшесінің арасындағы ауаның өтуі айтарлықтай кең, яғни шулы дауыссыз дыбыстарды шығаруға қарағанда әлдеқайда кең болуы. Нәтижесінде есту әсері шулы емес, тонулы болып табылады. Артикуляцияның бұл ерекшелігі үнді дауыссыз дыбыстарды дауыссыз дыбыстарға қарағанда дауысты дыбыстарға көбірек ұқсатады. Осы негізде кейбір британдық фонетиктер бұл дауыссыз дыбыстардың кейбірін жартылай дауысты дыбыстарға жатқызады,

мысалы, [r], [j], [w]. Соноранттар басқа дауыссыз дыбыстардың барлығына акустикалық жағынан қарама-қарсы келеді, өйткені олар күрт анықталған формант құрылымымен сипатталады. Алайда функционалдық себептерге байланысты сөздегі буындағы орнына қарай [r], [j], [w] дауыссыз дыбыстар санатына жатады [6, 31].

Ағылшын тілінде дауыссыз дыбыстар үн мен салдырдың қатысына қарай **ұяң** және **қатаң** болып бөлінеді. **Қатаң дауыссыз** дыбыстарды айтқан кезде *ауа ағынының күші мен бұлшықет кернеуінің дәрежесі жоғарырақ* болады, сондықтан оларды сипаттағанда «күшті» деген сөзді білдіретін латынның «fortis» термині қолданылады.

Ұяң дауыссыз дыбыстарды айтқан кезде ауа ағынының күші мен бұлшықет кернеуінің дәрежесі *төменірек* болады, сондықтан оларға қатысты «жұмсақ, әлсіз» деген сөзді білдіретін «lenis» термині қолданылады.

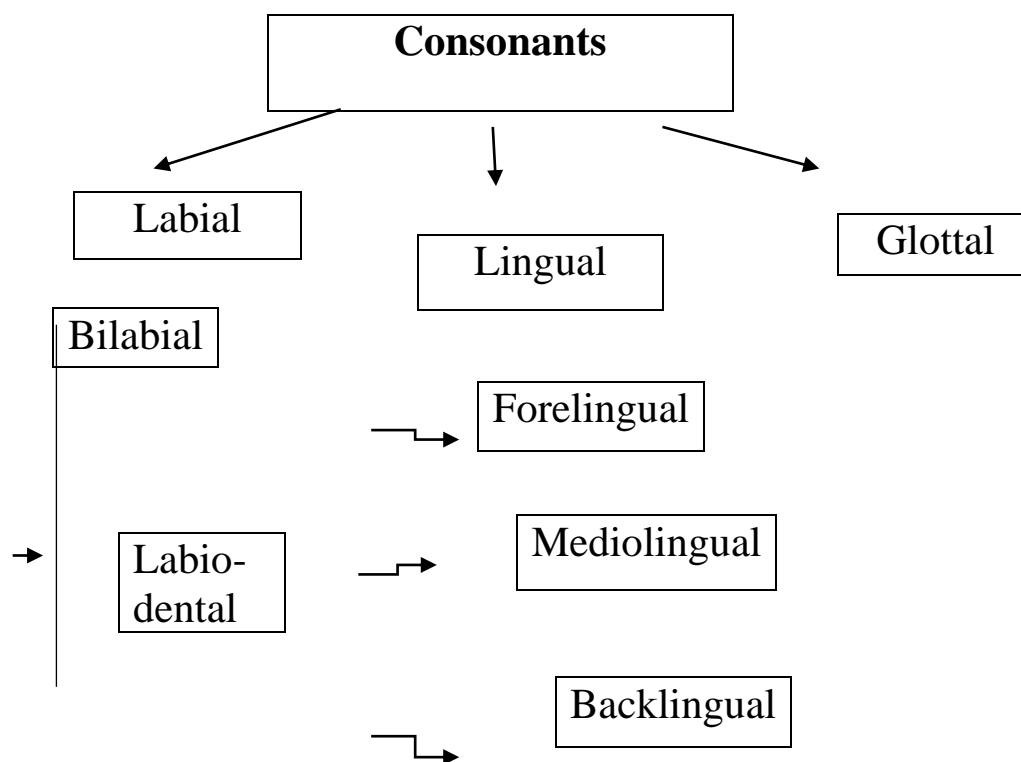
Ағылшын тілінің дауыссыз дыбыстарының бір бөлігі «**қатаң-ұяң**» белгісіне қарай жұптастырылады, мысалы, [t] – [d],[p] – [b], [k] – [g], [s] – [z], [θ] – [ð], [f] – [v], [ʃ] – [ʒ], [tʃ] – [dʒ]. Ал, қалғандары:[m], [n], [l], [w], [r], [j], [h] сияқты бөліктерінің жұптары жоқ.

Кедергілердің пайда болу орнына және дыбыстау мүшелерінің жұмысына сәйкес барлық дауыссыз дыбыстарды *еріндік* (labial), *тілдік* (lingual) және *жұтқыншақ* (glottal) деп бөлуге болады.

Еріндік дауыссыздар, өз кезегінде, *еріндік-еріндік* (bilabial) және *еріндік-тістік* (labio-dental) болып бөлінеді.

Тілдік дауыссыздар *тіл алды* (forelingual), *тіл ортасы* (mediolingual) және *тіл арты* (backlingual) болып 3 топқа бөлінеді.

Фарингальды дауыссыз дыбыстарға жұтқыншақта пайда болатын [h] дыбысы жатады.

Мысалы:

[pæn] – [tæn] pan – tan (bilabial – forelingual)

[wai] – [lai] why – lie (bilabial – forelingual)

[weil] – [jeil] weil – yale (bilabial – mediolingual)

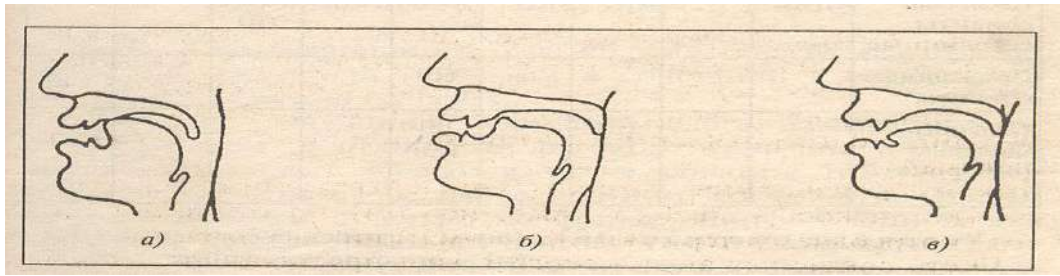
[pik] – [kik] pick – kick (bilabial – backlingual)

[les] – [jes] less – yes (forelingual – mediolingual)

[dei] – [gei] day – gay (forelingual – backlingual)

[sai] – [hai] sigh – high (forelingual – glottal)

[fi:t] – [si:t] feet – seat (labio-dental – forelingual)

а) *апикальды орналасуда* (латын тілінен аударғанда *apex* - «шың») тілдің ұшы жоғары бағытталады;

б) *какуминальды орналасуда* (латын тілінен аударғанда *cusmen* – «күз») тілдің ұшы альвеолдан кері шегінеді, ал тіл ортасы төмен түседі;

с) *дорсальды орналасуда* (латын тілінен аударғанда *dorsum* – «арқа») тілдің ұшы тіске дейін төмендейді, ал тілдің артқы жағы таңдайға дейін көтеріледі.

Сөйлеу дыбыстары- 1) адамның сөйлеу мүшелері арқылы жасалатын, 2) дыбыс толқындары арқылы таралатын және 3) адамның есту механизмімен қабылданатын 4) сөздің мағынасын ажыратуға қабілетті бірлік қызметін атқаратын тілдік дыбыстар [6, 25].

Бұдан шығатын қорытынды, сөйлеу дыбыстары бір-бірінен физикалық/дыбыстық қасиеттерімен, сөйлеу мүшелерінің жасалу тәсілімен және мағынаны саралауға қатысатын немесе қатыспайтын белгілерімен ерекшеленеді. Сөйлеу дыбыстарының мынадай төрт аспектісін ажыратуға болады: 1) *артикуляциялық* 2) *акустикалық* 3) *есту* 4) *функционалдық (тілдік, әлеуметтік)* сөйлеу дыбыстары.

Олардың ешқайсысы нақты қарым-қатынас процесінде (сөйлеу ағымында) бөлінбейді және лингвистикалық талдау үшін бөліп көрсетуге болады.

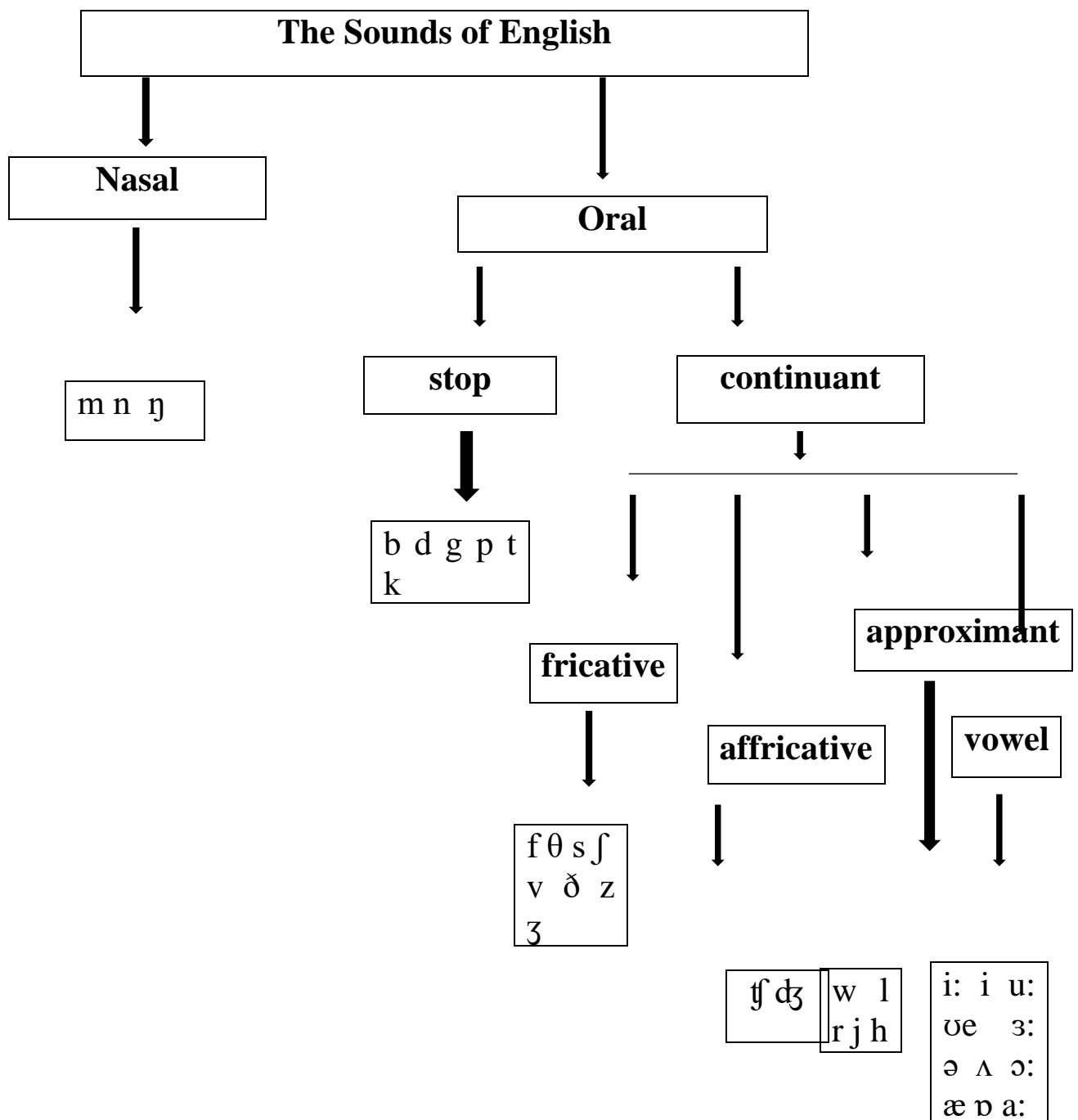
Артикуляциялық аспект/дыбыс жасау құрылымы: артикуляциялық тұрғыдан алғанда әрбір сөйлеу дыбысы сөйлеу мүшелерінің белгілі бір үйлестірілген және сараланған қозғалыстары мен позицияларының жиынтығы болып табылады. Сөйлеу дыбысын шығаруға қажетті қозғалыстар мен позициялар оның артикуляциясын құрайды [6, 25].

Акустикалық аспект: әрбір сөйлеу дыбысы акустикалық әсерлер кешені болып табылады және өзіне тән физикалық қасиеттері бар. Бұл физикалық құбылыс- қозғалатын зат пен энергияның бір түрі. Сөйлеу дыбыстарының физикалық (акустикалық) қасиеттері: 1)

жиіліктен, 2) спектрден, 3) қарқындылықтан, 4) ұзақтықтан тұрады.

Есту/дыбысты қабылдау аспектісі есту механизмін қамтиды. Бұл сөйлеу дыбыстарының физикалық қасиеттеріне жауап беретін, үлкен ақпараттың ішінен тек тілдік мәні бар нәрсені таңдайтын психологиялық механизмнің бір түрі [6, 25].

Функционалдық/тілдік/әлеуметтік аспект тіл дыбыстары адамның қарым-қатынас құралы ретінде қызмет етуінде атқаратын рөліне байланысты осылай аталады.

Жасалу орны / Жасалу тәсілі	Ерінді-еріндік	Ерінді-тістік	Тісаралық	Апикальды-альвеоларлы	Какуминальды	Тіл ортасы-палаталды	Тіл арты	Фарингалды
Кәдімгі шулы дыбыстар	[p] [b]			[t] [d]			[k] [g]	
Кәдімгі сонанттар	[m]		[θ] [ð]	[n]			[ŋ]	
Бір фокусты ызыңды шулы дыбыстар		[f] [v]		[s] [z]				[h]
Екі фокусты ызыңды шулы дыбыстар				[ʃ] [ʒ]				
Қабырғалық ызыңды сонанттар				[l]				
Орталық ызыңдық сонанттар	[w]				[r]	[j]		
Ызыңды аффрикаттар					[tʃ] [dʒ]			

Отандық тіл мамандарының еңбектерінде дауыссыз дыбыстарды *шудың пайда болу тәсілі мен кедергі түріне қарай* жіктеу әрекеті мынадай нәтижелерге әкелді:

- 1) Дыбыс кәдімгідей қарапайым жолмен айтылуы кезінде (closure) **шулы (occlusive/stop/plosive)** дауыссыз дыбыстар

шығады, мысалы, [t], [d], [p] т.б. және мұрынжолды дауыссыз дыбыстар немесе **сонанттар (sonants)** [m], [n], [l] жасалады.

- 2) Дыбыстарды кәдімгідей айту ызыңды (constrictive) дауыссыз дыбыстардың пайда болуына әкеледі, олар өз кезегінде **шулы- саңылаулылар (fricatives)** – [f], [v], [θ], [ð] мен **саңылаулы- сонанттарға** [r], [j], [w], [l] бөлінеді.
- 3) Екі құрылымның тіркесімінде, дыбысты толық айтудан кейін саңылау пайда болған кезде, **шулы-саңылаулы (occlusive-constrictive)** дауыссыз дыбыстар немесе **аффрикаттар (affricates)** – [tʃ], [dʒ] пайда болады.

Саңылаулы және шулы-саңылаулы дауыссыз дыбыстар бір немесе екікедергіге тап болуы мүмкін, осыған байланысты дауыссыз дыбыстарды **бір фокусты (unicentral)**– [s], [z] және **екі фокусты (bicentral)**– [f], [v], [θ], [ð], [r], [j], [tʃ], [dʒ], [ʃ], [w] деп ажыратамыз. Ағылшын тіліндегі дауыссыз фонемалардың жалпы саны -24.

Сөйлеу кезіндегі дауыссыз дыбыстардың түрленуі:

Тіл- күнделікті қолданыста оқшауланған немесе бөлек бірліктер тұрғысынан жүзеге асырылмайды; яғни, ол сөздерде, сөз тіркестерінде және айтылымдарда үлкенірек бірліктердің байланысқан тізбегі ретінде кездеседі [6, 34].

Дауыссыз дыбыстар артикуляцияға қарай өзгеріп отырады. Ассимиляция дыбыс өзінің сипатын өзгертіп, көрші дыбысқа әсер еткен кезде пайда болады. Осылай өзгеруі мүмкін сипаттама әрқашан дерлік артикуляция орны болып табылады және дыбысталуы әдетте ерін және мұрын сүйектерімен байланысты болады:

1. Тісті [t], [d], одан кейін тісаралық [θ], [ð] дыбыстары келген жағдайда (жартылай регрессивті ассимиляция, яғни әсері «соңғы» дыбыстан «бұрынғыға» қарсы бағытта өткенде), мысалы, *"eighth", "at the", "breadth", "said that"*.

2. Кейінгі альвеолярлы [t], [d] дыбыстар кейінгі альвеолярлы [r] дыбысының әсерінен өзгеріске ұшырайды (жартылай регрессивті ассимиляция), мысалы, *"free", "true", "that right word", "dry", "dream", "the third room"*.

3. Кейінгі альвеолярлы [s], [z] дыбыстарының алдында [ʃ] дыбысы келгенде (толық регрессивті ассимиляция), мысалы, *horse-shoe* ['hɔ:sʃu:], *this shop* [ðɪsʃɒp], *does she* [ˈdɒzʃi:].

4. Африкативті [t + j], [d + j] комбинацияларында (толық емес регрессивті ассимиляция), мысалы, *graduate* ['grædʒueɪt], *congratulate*

[kən'græʃfuleit], *did you* ['did u:], *could you* ['kud u:], *what do you say* ['wɒtdu: u: 'sei] [6, 34].

Бакылау сұрақтары

1. Дауыссыз дыбыстар дегеніміз не?
2. Ағылшын тіліндегі дауыссыз дыбыстарды классификациялау (жіктеу) қағидаларын ата.
3. Ағылшын тіліндегі дауыссыз дыбыстар қандай топтарға бөлінеді?
4. Сөйлеу дыбыстары дегеніміз не?
5. Сөйлеу дыбыстарының аспектілерін ата.

Жаттығулар мен тапсырмалар

6-жаттығу. Негізгі ұғымдарға глоссарий жасап, оларға анықтама беріңіз.

7-жаттығу. Дауыссыз дыбыстардың артикуляциялық ерекшеліктерін зерттеңіз [6, 46]:

RP Consonant Phonemes /Cph: 24	
[p]	a labial, bilabial, occlusive, plosive, voiceless, fortis consonant phoneme (=Cph)
[b]	a labial, bilabial, occlusive, plosive, voiced, lenis Cph
[t]	a lingual, forelingual, alveolar, occlusive, plosive, voiceless, fortis Cph
[d]	a lingual, forelingual, alveolar, occlusive, plosive, voiced, lenis Cph
[k]	a lingual, backlingual, occlusive, plosive, voiceless, fortis Cph
[g]	a lingual, backlingual, occlusive, plosive, voiced, lenis Cph

[f]	a labial, labio-dental, constrictive, fricative, voiceless, fortis Cph
[v]	a labial, labio-dental, constrictive, fricative, voiced, lenis C ph
[θ]	a foreligual, interdental, constrictive, fricative, voiceless, fortis Cph
[ð]	a foreligual, interdental, constrictive, fricative, voiced, lenis Cph
[s]	a forelingual, alveolar, constrictive, fricative, voiceless, fortis Cph
[z]	a forelingual, alveolar, constrictive, fricative, voiced, lenis Cph
[ʃ]	a foreligual, palato-alveolar, constrictive, fricative, voiceless, fortis Cph
[ʒ]	a foreligual, palato-alveolar, constrictive, fricative, voiced, lenis Cph
[h]	a glottal, constrictive, fricative, voiceless, fortis Cph
[tʃ]	a voicelessaffricate
[dʒ]	a voicedaffricate
[m]	a bilabial, occlusive, plosive nasal sonant (S)
[n]	an alveolar-apical, occlusive, plosive nasal S
[ŋ]	a backlingual, velar, occlusive, plosive nasal S
[l]	an alveolar-apical, constrictive, fricative, lateral S
[w]	a bilabial, constrictive, fricative, medial S
[r]	a post-alveolar, constrictive, fricative, medial S
[j]	a medio-lingual, palatal, constrictive, fricative S

8-жаттығу. Ағылшын тілінің дауыссыз дыбыстарының артикуляциялық классификациясына сәйкес кестені толтырыңыз [6, 47]:

Active organ, place of obstruction		Labial		Lingual						Pharyngeal
				Forelingual				Medio-lingual	Backlingual	
Type of obstruction	A manner of the production of noise	Bilabial	Labiodental	Interdental	Alveolar	Postalveolar	Palatoalveolar	Palatal	Velar	Glottal
Occlusives	plosives									
	nasal sonorants									
Constrictives	fricatives									
	sonants									
Affricates										

9-жаттығу. Әрбір сөздегі немесе сөз тіркесіндегі фонетикалық процесті анықтап, тиісті бөлімге толтырыңыз [6, 47]:

Spar owners, a pair of shoes, left arm, stop pushing, it's, his shirt, It rains in May, He's coming this year, exactly, history, correct, 'cause, lots of money, reference, are, kindness, Is that your dog?, miserable, favourite, Let me do that for you, Does your mother know?, far away, police, 'bout, tell them, ask her, quick cure, vanilla ice-cream, find out, suppose, Would you mind moving?, waste of time, we, 'round, Be on guard, must

Connected speech adjustment phenomena	Examples
1. Linking r	
2. Intrusive r	
3. Resyllabification	
4. Elongated articulation of the consonant	
5. Progressive (perseverative) assimilation	
6. Regressive (anticipatory) assimilation	
7. Coalescent (reciprocal) assimilation	
8. Syncope	
9. Aphesis	
10. Epenthesis	
11. Deletion (elision = ellipsis)	
12. Reduction	

6. The intonation of an English sentence

Ағылшын сөйлемінің интонациясы

Интонация—сөйлемдерді, олардың бөлшектерін сазына келтіріп сөйлеудің ырғақты әуені. **Интонация**- сөзді, сөз тіркесін, сөйлемді айтудағы дауыс мәнері, дауыс ырғағы, сөйлеудің ритм-мелодикалық бейнесі. Ол келесідей *компоненттердің* бірлігінен тұрады: *фразалық екпін, әдіс, қарқын, тембр*.

Сөйлеудің интонациялық безендірілуі адамдар арасындағы қарым-қатынас жағдайына және қарым-қатынас түріне байланысты. Бұл диалог, баяндама, хабарлама, пікірталас, дәріс, талқылау, ресми, бейресми немесе достық қарым-қатынастағы адамдар арасындағы ресми әңгіме де болуы мүмкін. Басқаша айтқанда, сөйлесу мағыналы, интонациялық түрде жасалған контексте жүзеге асырылады және эмоционалды немесе бейтарап болуы мүмкін.

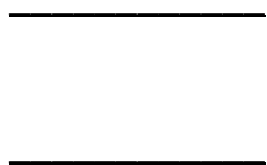
Әр түрлі коммуникативті бағыттағы сөйлемдерде әр түрлі тондарды қолдану ережелері бар.

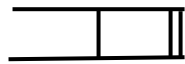

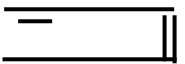
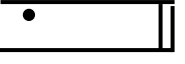
Оқытудың бастапқы кезеңінде, біз, тонның 5 негізгі түрімен шектелеміз: төменнен-төменге түсетін (Low-Fall), жоғарыдан-төменге түсетін (High-Fall), төменнен-жоғарыға көтерілетін (Low-Rise), жоғарыдан-жоғарыға көтерілетін (High-Rise), төмендеп-жоғары көтерілетін (Fall-Rise) [1, 33].

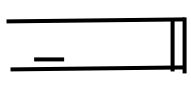
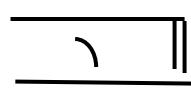

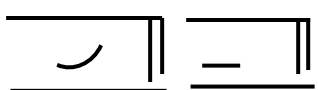
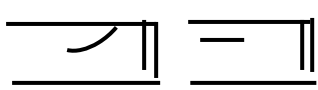

Транскрипция – бұл тілдің фонемалық құрамының, екпін мен интонация белгілерінің графикалық белгіленуі.

Ұсынылған фонетикалық және графикалық белгілердің тізімі жеке сөйлемдерді де, барлық мәтіндерді де транскрипциялау үшін қажет.

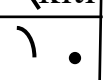
ФОНЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ГРАФИКАЛЫҚ БЕЛГІЛЕРДІҢ ТІЗІМІ

 -адам дауысы диапазонының жоғарғы және төменгі шегі

	Фонетикалық белгі	Графикалық белгі
Ұзақ пауза	[]	
Қысқа пауза	[]	
Өте қысқа пауза	[~]	
Екпінді буын	[]	
Екпінсіз буын	[] белгіленбейді	

Қосалқы екпін	[ɪ]	
Төменнен-төменге түсетін тон (Low-Fall)	[ɪ]	
Жоғарыдан-төменге түсетін тон (High-Fall)	[ɪ]	
Төменнен-жоғарыға көтерілетін тон (Low-Rise)	[ɪ]	
Жоғарыдан-жоғарыға көтерілетін (High-Rise)	[ɪ]	
Төмендеп-жоғары көтерілетін (Fall-Rise).	[ɪ]	

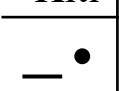
Мысалы: 1) Kitty

ˈkɪtɪ |

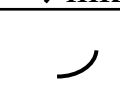
Jack

ˌdʒæk |

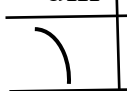

2) Kitty?

ˈkɪtɪ ||

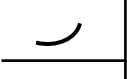
ˌNɪk?

ˌnɪk ||

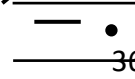
3) Dick

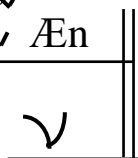
ˌdɪk ||

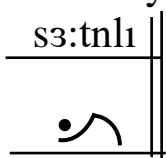
4) Six?

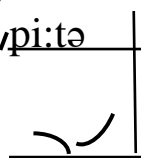
ˈsɪks ||

ˌBetty?

ˌbetɪ ||

5) Ann
 ✓ Æn

✓ Certainly
 sɜ:tnli

✓ Peter
 ✓ pi:tə

Бакылау сұрақтары

1. Интонация дегеніміз не?
2. Интонацияның компоненттерін атаңыз
3. Ағылшын тіліндегі тондардың қандай негізгі түрлерін білесіңдер? Мысал келтіріңдер.
4. Транскрипция дегеніміз не?

Жаттығулар мен тапсырмалар

10-жаттығу. Үйренген фонетикалық және графикалық белгілерді қоя отырып, берген мысалдарыңның транскрипциясын жазып тонограммасын сыз.

11-жаттығу. Төменде берілген сөйлемдерді кестедегі атауларға сәйкес толтырыңыз [6, 114]:

a. FALL	b. RISE	c. FALL-RISE	d. RISE-FALL
finality,	General questions,	uncertainty, doubt	surprise, being
definiteness	listing, "more to follow", encouraging	requesting	impressed

- ___ 1. It's possible.
 ___ 2. It won't hurt.
 ___ 3. I phoned them right away (and they agreed to come).
 ___ 4. Red, brown, yellow or....
 ___ 5. She was first!

- ___6. I'm absolutely certain.
 ___7. This is the end of the news.
 ___8. You must write it again (and this time get it right).
 ___9. Will you lend it to me?
 ___10. It's disgusting!

12-жаттығу. Берілген диалогты оқып, екпіндерін көрсетіңіз [6, 115]:

- A: Have you taken your family to the zoo, yet, John?
 B: No, but my kids have been asking me to.
 I've heard this city has a pretty big one.
 A: Yes, it doesn't have a lot of animals, but it has quite a variety of animals. I think your kids would enjoy seeing the pandas.
 B: I'm sure they would. I'd like to see them, too.
 A: Also, the tigers are worth looking at.
 B: Is it okay to feed them?
 A: No, they're not used to being fed.
 B: What bus do you take to get there?
 A: Number 28. But don't you have a car?
 B: We used to have one, but we had to sell it.

13-жаттығу. Төмендегі сөздерді қарап, оларды үш топқа бөліңіз:

- а) бір негізгі екпіні бар сөздер;
 ә) екі негізгі екпіні бар сөздер;
 б) бастапқы және қосалқы екпіндері бар сөздер. Сөздегі екпіннің таралуына түсініктеме беріңіз.

<i>well-informed</i>	<i>baseball</i>	<i>wristwatch</i>	<i>beat back</i>	<i>mother-in-law</i>
<i>headache</i>	<i>pass over</i>	<i>watch out</i>	<i>pre-packed</i>	<i>sub-editor</i>
<i>bathroom</i>	<i>immoral</i>	<i>twenty-four</i>	<i>antiseptic</i>	<i>ex-husband</i>
<i>give in</i>	<i>unknown</i>	<i>misbehave</i>	<i>non-stop</i>	<i>inartistic</i>

14-жаттығу. Берілген мәтін үзінділерін оқыңыз. Ағылшын және қазақ тілдеріндегі акустикалық табиғатына, дәрежесіне, позициясына және тілдік қызметіне байланысты екпіннің әрбір фонетикалық концепциясына түсініктеме беріңіз.

1) *Jones D. An Outline of English Phonetics*: ...Stress may be described as the degree of force with which a sound or syllable is uttered. It is essentially a subjective action; a strong force of utterance means energetic action of all the articulating organs: it is usually accompanied by a gesture with the hand or head or other parts of the body; it involves a strong «push» from the chest wall and consequently strong force of exhalation; this generally gives the objective impression of loudness.

It is important not to confuse stress with prominence. The prominence of a syllable is its degree of general distinctness, this being the combined effort of the timbre, length, stress and (if voiced) intonation of the syllabic sound.

2) *The Indispensable Foundation. A Selection from the writings of Henry Sweet*: Stress is, organically, the result of the force with which the breath is expelled from the lungs: while acoustically it produces the effect of loudness, which is dependent on the size of the sound-vibrations: the bigger the waves, the louder the sound, and the greater the stress, of which we may distinguish infinite degrees or force (stress), like quantity, belongs essentially to the synthesis of sounds. Physically it is synonymous with the force with which the breath is expelled from the lungs. Every impulse of force is therefore attended by a distinct muscular sensation. Acoustically it produces the effect known as «loudness», which is dependent on the size of the vibration — waves, which produce the sensation of sound... The comparative force with which the syllables that make up a longer group are uttered is called «stress».

3) *MacCarthy P. English Pronunciation*: Stress has been defined as the degree of force with which a sound or syllable is uttered. Usually a sound or syllable which the speaker feels to be important is uttered with relatively greater energy, involving more vigorous articulation on the part of the speech organs concerned together with strong breath force. The sound or syllable in question is thereby given greater objective prominence — it is made to stand out from its neighbours. In every syllable there is one sound — generally, though not always, a vowel — which stands out from

its neighbours and forms the point of greatest prominence in the syllable (this sound is called «syllabic»).

Stress is not the same thing as prominence, it is an important element contributing to prominence. Other important factors are length, intonation, and the inherent quality or sonority of individual sounds.

15-жаттығу. Төменде көрсетілген сөздерді қажетті екпін белгілерімен қамтамасыз етіңіз:

birdcage, coalmine, teapot, daybreak, birthday, pillowcase, housewife, schoolboy, timetable, hairdo, sheepdog, fireplace, washstand, mailbag, dance, music, grandfather, handwriting, shopkeeper, ladybird, office-boy, waiting room, dinner jacket, tape, recorder, ground floor, knee-deep, cross-question, flat-footed, shop window, hot-water-bottle, waste-paper-basket, postgraduate, secondhand.

7. Rules of phrasal stress

Фразалық екпін ережелері

Фразалық екпін (Sentence stress) – бұл сөйлеу жағдайында сөздердің сараланып қойылатын екпіні.

Фразалық екпін ережелері бойынша сөйлеуде белгілі бір сөз таптары оқшауланып бөлініп тұрады. Оларға мынадай сөз таптары жатады: зат есімдер, сын есімдер, сан есімдер, семантикалық етістіктер, үстеулер, сұрау, сілтеу және өздік есімдіктері.

Мысалы:

Зат есімдер – The ‘table is in the ‘room

Сын есімдер – The picture is ‘beautiful.

Сан есімдер – Tom is e‘leven.

Үстеулер – Helen speaks English ‘well.

Семантикалық етістіктер – I ‘want to ‘go to the river today.

Сұрау есімдіктері: what, where, when, why – What do you know about it? When will he come home? Why do you look sad?

Сілтеу есімдіктері – this, that, these, those – This is a book and that is a note-book. These books are on the desk and those ones are on the shelf.

Қызмет көрсетуші сөз таптары-бұлар демеуліктер, одағайлар, артикльдер, көмекші және модальді етістіктер, байланыстырушы етістіктер, частицалар және өздік, жіктеу және тәуелдік есімдіктері.

Мысалы:

Көмекші етістіктер – What do you do in the evening?

Модальді етістіктер – He can speak English very well.

Байланыстырушы етістіктер – This is a large house.

Демеуліктер – We go to the country in summer.

Частицалар – We want to see the new film.

Одағайлар – Like this picture, but my brother likes that photo.

Артикльдер – I have a beautiful toy. The toy is in the box.

Өздік және тәуелдік есімдіктері – She is at home, and he is in the garden. Give me your textbook, please.

Бұл құбылыс редукцияның болуымен айқындалады, яғни, ұзақ дауыстылардың қысқаша айтылуы, дауысты дыбыстардың толықтай нейтральды дыбысқа айналуы және дауыстылар мен дауыссыздардың түсіп қалуы.

Редукция құбылысын төмендегі кестеден көрсек болады [7, 43].

СӨЗДЕРДІҢ КҮШТІ ЖӘНЕ ӘЛСІЗ ФОРМАЛАРЫНЫҢ КЕСТЕСІ

Әлсіз формалары бар сөздер	Редукцияланған сөздердің екпінсіз жағдайы	Толық сөздердің екпінді жай-күйі
<u>1. Артикльдер</u>		
the	[ðə], [ði], [ði]- дауыстылардың алдынан	[ði:]
a	[ə]	[ei]
an	[ən]	[æn]
<u>2. Демеуліктер</u>		
at	[ət]	[æt]
of	[ɒv]	[ɒv]
from	[frɒm]	[frɒm]
for	[fɔ, fə],[fɔ:r, fər]-дауыстылардың алдынан	[fɔ:r]
to	[tə], [tu:,tʊ]-дауыстылардың алдынан	[tu:]
into	[ɪntə], [ɪntʊ]-дауыстылардың	[ɪntu:]

on, in	алдынан ешқашан редукцияланбайды	[ɒn], [ɪn]
upon	[ə'pɒn]	[ə'pɒn]
<u>3. Етістіктер</u>		
be	[bi:], [bɪ]	[bi:]
been	[bi:n], [bɪn]	[bi:n]
am	[əm], [m]	[æm]
are	[ɑ:], [ə] [ɑ:r], [ər]-дауыстылардың алдынан	[ɑ:] [ɑ:r]
was	[wəz]	[wɒz]
were	[wə], [wɜr]-дауыстылардың алдынан	[wɜ:]
do	[du:], [dʊ]-дауыстылардың алдынан	[du:]
	[də], [d]-дауыссыздардың алдынан	[du:]
does	[dəz]	[dʌz]
have	[həv]	[hæv]
has	[həz]	[hæz]
had	[həd]	[hæd]
shall	[ʃəl]	[ʃæl]
will	[wɪl], [ɪ]	[wɪl]
should	[ʃəd]	[ʃʊd]
would	[wəd]	[wʊd]
can	[kən]	[kæn]
could	[kəd]	[kʊd]
must	[mʌst]	[mʌst]
<u>4. Есімдіктер</u>		
you	[ju:], [jʊ]	[ju:]
he	[hi:], [hi]	[hi:]
she	[ʃi:], [ʃi]	[ʃi:]
we	[wi:], [wi]	[wi:]
me	[mi:], [mi]	[mi:]
us	[əs]	[ʌs]
her	[hɜ:], [hə], [hɜ:r], [hɜr]-	[hɜ:(r)]

them	дауыстылардың алдынан [ðəm]	[ðem]
your	[jɔ:r]-дауыстылардың алдынан [jɔ:]	[jɔ:(r)]
some	[səm]	[sʌm]
<u>5. Одағайлар</u>		
that	[ðət]	[ðæt]
as	[əz]	[æz]
and	[ənd]	[ænd]
but	[bət]	[bʌt]
than	[ðən]	[ðæn]
or	[ɔ:r]-дауыстылардың алдынан [ɔ:]	[ɔ:r]- дауыстылардың алдынан [ɔ:]
<u>6. Частицалар</u>		
to	[tə], [tʊ]-дауыстылардың алдынан	[tu:]
there (there is, there are айналмасында)	[ðer]-дауыстылардың алдынан	[ðeə(r)]
<u>7. Үстеу</u>		
Not	[nt]	[nɒt]

Сөйлемдердегі фразалық екпін:

Есімдік	Етістік	Үстеу	Демеулік	Артикль	Зат есім
I	ran	quickly	to	the	desk.
<i>екпінсіз</i>	<i>екпінсіз</i>	<i>екпінді</i> (<i>бастапқы</i>)	<i>екпінсіз</i>	<i>екпінсіз</i>	<i>екпінді</i> (<i>қосалқы</i>)

Сұрақтардағы фразалық екпін:

Есімдік	Модальды етістік	Негізгі етістік	Демеулік	Артикль	Зат есім
Who	will	come	to	the	party?
<i>екпінсіз</i>	<i>екпінсіз</i>	<i>екпінді (бастапқы)</i>	<i>екпінсіз</i>	<i>екпінсіз</i>	<i>екпінді (қосалқы)</i>

Бақылау сұрақтары

1. Фразалық екпіннің маңызды ережелерін атаңыз
2. Фразалық екпін ережелері бойынша сөйлеуде қолданылатын сөз таптарын ата.
3. Редукция құбылысы дегеніміз не?
4. Сөйлемдердегі және сұрақтардағы фразалық екпінге мысал келтір.

Жаттығулар мен тапсырмалар

16-жаттығу. Үзіндіні оқып негізгі сөз таптарын екі сызықпен, қосымша сөз таптарын бір сызықпен сыз. Мәтіннің транскрипциясын жаз.

The Telephone

By Alfred H.Miles

*Friends a hundred miles apart
Sit and chatter heart to heart,
Boys and girls from school afar
Speak to mother, ask papa*

17-жаттығу. Берілген өлең үзіндісін оқып, а) қызмет көрсетуші сөз таптарын – бір сызықпен ә) басты сөз таптарын – екі сызықпен сызыңыз. Үзіндіні транскрипциясымен жазып, екпіндерін қойыңыз.

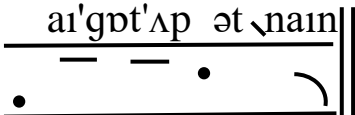
In the Merry Month of May

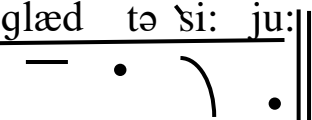
*In the merry month of May,
All the little children are gay.
They all laugh, and sing, and say:
"Winter days are far away,
Welcome, welcome, first of May!"*

8. Intonation of declarative, exclamatory, imperative and interrogative sentences

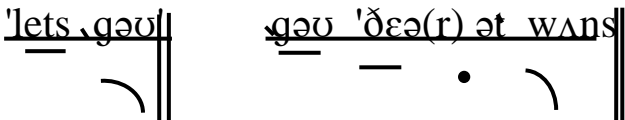
Хабарлы, лепті, бұйрықты және сұраулы сөйлемдердің интонациясы

1. Ағылшын тіліндегі **хабарлы сөйлемдер** төменнен-төменге түсетін (Low-Fall) немесе жоғарыдан-төменге түсетін (High-Fall) тондармен айтылады. Бұл тондар хабарлы сөйлемдерде жай мәлімдемені қосымша эмоционалды реңсіз қиындатпай білдіру үшін қолданылады. Ал, жоғарыдан-төменге түсетін тондар растау мағынасын күшейтіп, жоққа шығару немесе келісім мағынасын арттыру үшін қолданылады.

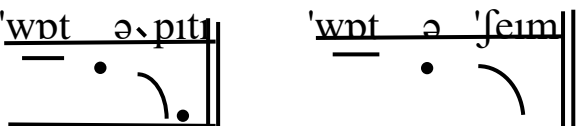
Мысалы: I 'got 'up at \, nine (қарапайым констатация)
 aɪ'gɒt'ʌp ət \,naɪn||

'Glad to 'see you (эмфатикалық нұсқа)
 'glæd tə 'si: ju:||

2. Сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы қарым-қатынас сипаты мен бағыты бойынша **бұйрықты сөйлемдер**, әдетте, төменгі тондармен айтылады (Low-Fall, High-Fall).

Мысалы: 'Let's go 'Go 'there at 'once (эмфатикалық нұсқа)

3. **Лепті сөйлемдерге** неғұрлым тән интонация төменнен-төменге түсетін (Low-Fall) тоны болса, ал таңданыс реңі байқалатын лепті сөйлемдер жоғарыдан-төменге түсетін (High-Fall) тонымен айтылады.

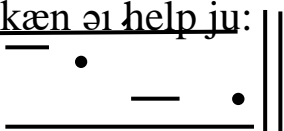
Мысалы: 'What a ,pity! 'What a 'shame!(эмфатикалық нұсқа)

4. **Сұраулы сөйлемдердің** 4 түрі белгілі:

- А) жалпы сұрақ (General questions)
- Б) балама сұрақ (Alternative questions)
- С) бөлшекті сұрақ (Disjunctive questions)
- Д) арнайы сұрақ (Special questions)

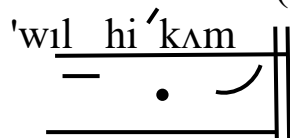
А) Жалпы сұраққа тән тон – жоғарғы тондар (Low-Rise, High-Rise).

Мысалы: 'Can I help you?

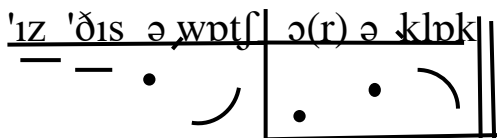
Ал, қайта сұрау кезінде жоғарыдан-жоғарыға көтерілетін тон (High-Rise) қолданылады.

Мысалы: 'Will he ,come? – 'Will he 'come? (таңданыс)

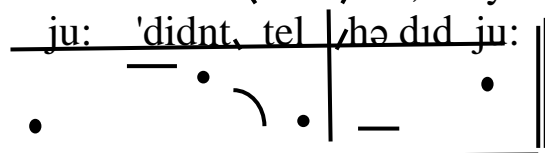
Б) Балама сұрақ бірінші мағыналық бөлікте жоғары тонмен, ал екіншісінде төменгі тонмен сипатталады (Low-Fall+Low-Rise).

Мысалы: 'Is 'this a ,watch or a ,clock?

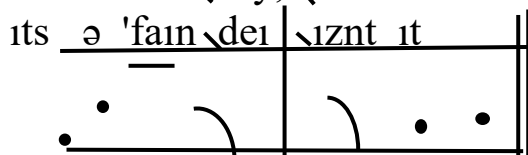

С) Бөлшекті сұрақ хабарлы сөйлеммен жалпы сұрақтың қысқартылған бөлігінен тұрады. Сөйлемнің бірінші бөлігінде сөйлеуші қандай да бір ойды білдірсе, ал екіншісінде әңгімелесушінің айтылған ойға қатысты пікірін сұрайды, сонымен қатар сөйлемнің екінші бөлігінің интонациясы сөйлеушінің өзі айтқан ойға қатынасын көрсетеді. Егер сөйлеуші өз сөздерінің дұрыстығына толық сенімді болса, онда сұрақ төменгі тонмен айтылады, ал егер сөйлеуші өзінің айтқан ойына күмәнданса, онда сұрақ жоғарғы тонмен айтылады.

Мысалы: You 'didn't ,tell ,her, did you? (күмән)

It's a 'fine ,day, ,isn't it? (сенімділік)

Д) Арнайы сұрақтар жиі төменгі тондармен айтылады. Жоғарыдан-төменге түсетін тон (High-Fall) әңгіменің жай-күйін білдіреді және эмфатикалық болып табылады.

Мысалы: How ɔld is he?

haʊ ɔld ɪs hi: ||
• ˘ • •

'Were have you 'been?

(таңданыс рені)

'wɛə hæv ju: 'bi:n ||
• • ˘

Бақылау сұрақтары

1. Ағылшын тіліндегі сөйлем түрлерін атаңыз.
2. Әр сөйлем түрлерінің басты интонациялық ерекшеліктері неде? Мысал келтіріңдер.
3. Сұраулы сөйлемдердің қанша түрі бар?
4. Сұраулы сөйлемдердің әр түріне мысал келтір.

Жаттығулар мен тапсырмалар

18-жаттығу. Келесі сөйлемдердегі интонациялық құрылымның сегменттерін анықтаңыз.

A) 'Read the ɔxt.

ri:d ðə ɔkst ||
• ˘

B) 'Come to my ɔffis

'kʌm tə maɪ ɔfis ||
• • ˘ •

C) 'Fine
faɪn

D) 'Good, night
'gʊd, naɪt

E) He is a teacher
hi: ɪs ə 'ti:tʃə

F) The 'book is on the table
ðə 'bʊk ɪz ɒn ðə 'teɪbl̩

G) 'Are you ready?
'ɑ: ju: 'redɪ

19-жаттығу. Сөйлем түрлерін анықтаңыз, олардың транскрипциясын жазыңыз, екпінін қойыңыз және тонограммасын сызыңыз.

1. What time do you get up?
2. Open the book at page five.
3. He lives near our school, doesn't he?
4. I can see you at two thirty.
5. Will you help me?
6. Is he a clerk or a doctor?
7. Haven't seen you for ages.

20-жаттығу. Диалогты оқып, екпінін қойып, транскрипциясын жаз.

A – *Have you a watch?*

P – *Yes, I have.*

A – *What time is it by your watch?*

P – *It's 5 minutes past three.*

A – *You get up early in the morning, don't you?*

P – *Yes, I get up at 7 o'clock. Your watch isn't right, is it?*

A – *No, it is not.*

P – *Is your watch fast or slow?*

A – *My watch is 5 minutes slow.*

9. Assimilation

Ассимиляция

Ассимиляция кезінде берілген С (ассимиляциялаушы С) көршілес С (шартты С) сипаттамаларын алады. Көбінесе бұл үдерісті «жалқау» сөйлеу кезеңі деп аталады, өйткені сөйлеу мүшелері қозғалысқа аз түседі. Дегенмен, ассимиляция сөйлеу тілінің әмбебап қасиеті болып табылады. Ағылшын тілінде бұл сөз ішінде де, сөздер арасында да жиі кездеседі [6, 38].

Мысалы: «*Ten bikes*» тіркесінде қалыпты ауызекі тіл [*tem baiks*] емес, [*ten baiks*] дұрыс нұсқасы болады. Бұл жағдайда ассимиляция ішінара болады: [n] келесі [b] ықпалына түсіп, оның қостілділігін қабылап [m] өзгерісіне ұшырайды.

Іргелес дыбыстардың әсерінен артикуляцияның өзгеруі **ассимиляция** деп аталады. *Іс-әрекет бағытына байланысты* ассимиляция **прогрессивті, регрессивті және қосарланған** деп бөлінеді.

Прогрессивті ассимиляция кезінде ассимиляцияланған фонемаға алдыңғы фонема а→в әсер етеді, мысалы: *ten bikes*. Бұл әсіресе ағылшын тілінде сөздің соңғы позициясындағы альвеолярлы дауыссыз дыбыстарда жиі кездеседі. Регрессивті ассимиляцияның тағы бір мысалы ағылшын тілінің емле жүйесінде, атап айтқанда келесі дыбыс [l] немесе [r] дыбыстарынан кейінгі жағдайларда кездесетін өзгерістерден көрінеді: (**pl, fr, kl**) тіркестеріндегі (*p, f, k*)

дыбыстарының әсерінен (*l, r*) сонантты дыбыстары қатанданады [fri:], [pleɪs], [kli:n] [6, 38].

<i>in-</i>	<i>im-</i>	<i>il-</i>	<i>ir-</i>
<i>Indifferent</i>	<i>Impossible</i>	<i>Illogical</i>	<i>Irregular</i>
<i>Inexcuable</i>	<i>Imbalanced</i>	<i>Illegal</i>	<i>Irrelevant</i>
<i>inflexible</i>	<i>immeasurable</i>	<i>illegible</i>	<i>irresponsible</i>

Ағылшын тілін толық меңгергендер еркін және жылдам сөйлеген кезінде, сөйлеуіндегі дыбыстардың тізбегі *ысқырыққа* ұқсайды [6, 38]:

[s] немесе [z] + [j] регрессивті ассимиляцияның бұл түріне:

[s] + [j] = [ʃ], мысалы: *horseshoe, one's shadow, his shirt*;

[z] + [j] = [ʒ], мысалы, *hosier* шұлық.

Ассимиляция кезінде сөздердің соңғы /t/ немесе /d/ дыбыстары келесі бастапқы [p], [k] немесе [b] сияқты, [g] сәйкесінше өзгеріске ұшырайды, яғни, артикуляция орны өзгереді, бірақ дыбыстың немесе сегменттің үнсіздігі тұрақты болып қалады:

<i>Goodboy</i>	<i>Goodgirl</i>	<i>Atpeace</i>	<i>Petkitten</i>
[b:]	[g:]	[p:]	[k:]

Регрессивті ассимиляция кезінде фонема алдыңғысына әсер етеді: а←В. Мысалы: альвеольды дыбыстар (**θ, ð**)дыбыстарының алдынан тісаралық дыбыстарға айналады [mʌnθ], [ɪn ðə], [ət ðə], [let ðəm], [dɪd ðeɪ].

Қосарланған ассимиляция кезінде екі дауыссыз дыбыс бір-біріне азды-көпті әсер етеді. Бұл ассимиляция көбінесе соңғы альвеолярлық [t], [d] дыбыстарынан кейін бастапқы [j] дыбысы болған кезде орын алады. Содан кейін олар африкаттарға [tʃ], [dʒ] өзгереді және бұл ассимиляция африкатизация деп аталады. [j] дыбысының алдында альвеолярлық соңғы [s], [z] дыбыстары сәйкесінше палатализацияланған фриктивтерге немесе [ʃ] және [ʒ] өзгерісіне түседі, мысалы: t + j = [tʃ] *Is that your dog?, virtue, statue* d + j = [dʒ]

Would you mind moving? education, during s + j = [ʃ]

issue, He is coming this year. z + j = [ʒ]

Тағы бір мысалы: (tw, kw, sw)тіркестеріндегі дауыссыз (t, k, s)дыбыстары ерінді-еріндік (w) дыбысының әсерінен қатаңданады [twenti], [kwait], [swi:t].

Бакылау сұрактары

1. Ассимиляция дегеніміз не?
2. Ассимиляцияның негізгі түрлерін атаңыз. Мысалдар келтіріңіз.
3. Прогрессивті, регрессивті, қосарланған ассимиляцияның бір-бірінен айырмашылығы неде?

Жаттығулар мен тапсырмалар

21-жаттығу. Ассимиляция жағдайларына баса назар аударып, прогрессивті, регрессивті және қосарланған ассимиляцияларды көрсетіңіз.

1. What is the right time?
2. He read many interesting stories in that book.
3. We shall go to the cinema on Friday.
4. Twenty plus thirty is fifty.
5. Martin dreamt to be a writer, so he tried to work hard.
6. I don't think she is quite right.
7. We are sorry to trouble you.
8. My classes begin at 8.30 every day.

22-жаттығу. Шулы немесе ысқырғыш дауыссыз дыбыстар мен дыбыстардың комбинациясында ерін жұмысы арқылы шынайы және мүмкін жалған ассимиляция жағдайларын көрсетіңіз [w], [ð], [θ].

kwi:n	dwindl
əv wə:tə	kwəut
twelfθ	rɪf θə:t
faiv wi:ks	swei

23-жаттығу. Төмендегі сөздер мен сөз тіркестеріндегі дауыс тіндерінің жұмысы арқылы ассимиляцияға мысалдар беріңіз.

ʃɔ:t rɒd
kri:et
plæn
tri:tɪ

twɪnz
tæp laɪtlɪ
si:kwəns
snəʊ

preɪ
si:t wɒn
meɪk raɪt
get wet

10. Loss of Plosion, Nasal Plosion and Lateral Plosion

Шудың (жарылыстың) жоғалуы, мұрынжолды шу және бүйірлік(қабырғалық) шу

Ағылшын тілінде сөздің ішінде екі шулы дауыссыз дыбыс қатар келсе, бірінші дауыссыз дыбыс шусыз айтылады, мысалы: [ækt], [begd] демек, **шудың (жарылыстың) жоғалуы** позицияға байланысты. Орыс тілінде ұқсас жағдайларда екі дыбыс бірдей шумен айтылады, мысалы: *акт, факт, откуда, отказ, антенна.*

Шудың жоғалуы әсері байланысатын шулы дауыссыз дыбыстардың пайда болу орнына байланысты **екі түрге** ие:

а) **тоқталыс.** Жасалу орны бойынша бірдей шулы дауыссыз дыбыстардың тіркесінде «тоқталыс» немесе дауыссыз дыбыстарды созылыңқы айту деп аталады. Оны дұрыс айту үшін бірінші дауыссыз дыбысты екі есе созылыңқы айту керек. Нәтижесінде іргелес шулы дауыссыздарды екі дыбыс ретінде қабылдау сақталады:

Мысалы: *'that 'time* ['ðæt `taɪm], *'good 'day* ['gʊd `deɪ],
'black 'coat ['blæk `kəʊt]

Бұл құбылыс қалыптасу орны бойынша бірдей, бірақ дауыс тіндерінің қатысуы мен артикуляция күші жағынан әр түрлі шулы дауыссыз дыбыстардың тіркесінде де сақталған. Алайда, оларда артикуляция күшінің екінші шулы дауыссыз дыбысқа қарай өзгеруі байқалады.

Мысалы: *'red 'tie* ['red `taɪ], *'big 'cat* ['bɪg `kæt], *'step 'by* ['step `baɪ]

б) **жұтқыншақтағы шу.** Жасалу орны, сөз ішінде және сөздердің түйіскен жерінде әр түрлі шулы дауыссыз дыбыстардың

тіркесінде «жұтқыншақтағы шу» байқалады. Оны дұрыс айту үшін бірінші шулы дауыссыздан кейін екінші шулы дауыссызды сөйлеу мүшелері бірдей уақытта айтуы керек. Нәтижесінде бірінші шулы дауыссыз анық емес дыбыс болып естіледі.

Мысалы: *kept* [kept] → [keʔt], *act* [ækt] → [æʔt], *robbed* [rɒbd] → [rɒʔd]

actor [ˈæktə] → [ˈæʔtə], *red coat* [ˈred ˈkəʊt] → [ˈreʔ ˈkəʊt]

Ағылшын тілінде шулы дауыссыз дыбыстардың [p], [b], [t], [d], [k], [g] тіркесімі мұрынжолды [m], [n] сонанттарымен қатар келе отырып сөз бен буынның түйіскен жерінде біріктірілген артикуляциямен сипатталады. Бұл дегеніміз, сонанттардың артикуляциясы, әдетте шулы дауыссыз дыбыстың артикуляциясы әлі аяқталмаған кезде басталады: жұмсақ таңдай шулы дауыссыз дыбыстың жарылысына түсіп, ауыз қуысы арқылы ауа ағынының өтуіне кедергі келтіреді. Нәтижесінде ауа ағыны мұрын қуысы арқылы өтеді, ал шулы дауыссыздың пайда болуы мұрынжолды дыбыстың тосқауылының ашылуымен қатар жүреді. Бұл құбылыс **мұрынжолды шу** деп аталады.

Мысалы: *written* [ˈrɪtɪn], *garden* [ˈgɑ:dn].

Егер шулы альвеолярлы дыбыстан кейін мұрынжолды [n] дыбысы келсе, мысалы: [tn, dn]/[i:tn] [gɑ:dn], онда **мұрынжолды шу**, яғни жарылыс орын алады. Ауыз қуысындағы кедергі жойылмайды, тілдің ұшы альвеолада қалады, ал жұмсақ таңдай төмен түседі және ауа мұрын қуысына шамалы шумен енеді.

Ағылшын тілінде шулы дауыссыз дыбыстар [p], [b], [t], [d], [k], [g] мен қабырғалық сонанттың [l] тіркесі қатар келетін сөздер мен сөз тіркестері біріктірілген артикуляциямен сипатталады. Бұл дегеніміз, мұрынжолды сонант артикуляциясы шулы дауыссыз дыбыстың артикуляциясы әлі аяқталмаған кезде басталады-тілдің ұшы мен алдыңғы жағы альвеолада шуды қалыптастырып, ауыз қуысы арқылы ауа ағынының өтуіне тосқауыл қояды, тілдің бүйірлерінде ауа ағынының еркін өтуі қалыптасады, тілдің артқы жағы көтеріледі. Бұл құбылыс **бүйірлік (қабырғалық) шу** деп аталады.

Мысалы: *apple* [ˈæpəl], *middle* [ˈmɪdl̩].

Бүйірлік (қабырғалық) шу— бұл шулы альвеолярлы дыбыстан кейін қабырғалық сонант [l] дыбысы келетін фонетикалық жағдай. Мысалы: [tl, dl]- [ˈlɪtl̩], [ˈkɛtl̩], [ˈmɪdl̩]. Тілдің ұшы альвеолада қалады

және сол сәтте тілдің шеттері төмендеген кезде, ауа тілдің шеттерінде шуға ұқсайтын сәл шуылмен өтеді.

Бакылау сұрақтары

1. Шудың (жарылыстың) жоғалуы, мұрынжолды шу және бүйірлік (қабырғалық)шудың айырмашылығы неде? Мысалдар келтіріңіз.
2. Шудың жоғалуы әсерінен пайда болу орнына байланысты дауыссыз дыбыстар неше түрге бөлінеді?

Жаттығулар мен тапсырмалар

24-жаттығу. Шудың (жарылыстың) жоғалуын сөздердің түйіскен жерінде бірдей шулы дауыссыз дыбыстардың тіркесімінде қайталаңыз:

а) дауыс тіндерінің жұмысы бойынша бірдей шулы дауыссыздар:

*['slɪp `pa:st] slip past ['wʌt `taɪm] what time?
['lʊk `keəfəli] look carefully ['bɒb `beɪts] Bob Bates
['mæd `dɒg] mad dog ['bɪg `gɜ:l] big girl*

б) дауыс тіндерінің жұмысы бойынша әртүрлі шулы дауыссыздар:

*['hɪp `bəʊn] hip bone
['bed `taɪm] bed-time
['blæk `gəʊt] black goat*

25-жаттығу. Шудың (жарылыстың) жоғалуын сөздер мен сөз тіркестерінде қалыптасу орны бойынша әртүрлі шулы дауыссыз дыбыстардың тіркестерінде қайталаңыз:

[`raɪpnɪs] ripeness [ək`nɒlɪdʒ] acknowledge [`stɒp `nəʊ] stop now [`da:k `naɪt] dark night [`klʌb `nəʊtɪs] club notice [`bɪg `maʊθ] bigmouth	[`tɒpməʊst] topmost [`frægmənt] fragment [`help mi:] help me [`teɪk `maɪn] take mine [`bɪg `nəʊz] big nose
[slept] slept [rʌbd] rubbed [`tɒp `dɒg] top dog [`raɪptə `ma:təʊ] ripe tomato [`greɪt `keə] great care [`kwaɪt `gʊd] quite good [`blæk bɜ:d] black bird [`klʌb `taɪ] club tie [`bɒb `gʊd wɪn] Bob Goodwin [`bæd `kəʊld] bad cold [aɪd `gəʊ] I'd go [`pɪgteɪl] pigtail [`lektʃə] lecture [`bɪg `dʒəʊk] big joke	[fækt] fact [drʌgd] drugged [`ʃɒp `gɜ:l] shop girl [`eɪtpens] eightpence [`hɒt `bɑ:θ] hot bath [`θɪk `pi:s] thick piece [`blæk `dɒg] black dog [səb `kɒnʃəs] subconscious [`red `pɜ:s] red purse [`gʊd `baɪ] goodbye [`bægpəɪps] bagpipes [`bɪg `bɔɪ] big boy [`ɔbdʒɪkt] object (n.) [`tʃi:p `tʃi:z] cheap cheese

26-жаттығу. Әр түрлі фонетикалық позицияларда шулы дауыссыз және мұрынжолды сонанттарының коартикуляциясының ерекшеліктерін сақтай отырып, келесі сөздер мен сөз тіркестерін айтыңыз:

[`rɪtɪn] written [`hɪdn] hidden [`sɜ:tn] certain [`pɑ:dn] pardon	[`brɪtɪn] Britain [`bɜ:dn] burden [`fraɪtn] frighten [`wu:dn] wooden
---	---

[`ʌtməʊst] utmost [ɪk `saɪtmənt] excitement [əd `mɪt] admit [ə `bɪt `mɔ:] a bit more [`eɪt `men] eight men [ə `gʊd `meni] a good many	[`æt məsfiə] atmosphere [əd `maɪə] admire [`ɒdmənt] oddment [`waɪt `maɪs] white mice [`sæd `mju:zɪk] sad music [`brɔ:d `maɪndɪd] broad- minded
--	---

27-жаттығу. Әртүрлі фонетикалық позицияларда бүйірлік (қабырғалық) шуды сақтай отырып, келесі сөздер мен сөз тіркестерін айтыңыз:

[`bædlɪ] badly	[`ni:dlɪs] needless
[`hɑ:tɪs] heartless	[`leɪtlɪ] lately
[ət `lɑ:st] at last	[`ʃɔ:t `laɪf] short life
[`red `laɪt] redlight	[`gʊd `lʌk] goodluck

[`ɪtns] pittance	[`ɔ:tnt] oughtn't
[`pɑ:dnd] pardoned	[`rɪdnz] riddance
[`wʊdnt] wouldn't	[`bʌtnz] buttons
[`gɑ:dnz] gardens	[`ʃɔ:tnd] shortened

11. Intonation of direct address

Тікелей байланыс интонациясы

1. Сөйлемнің басындағы тікелей байланыс

Сөйлемнің басындағы тікелей байланыс ерекше мағыналық топқа бөлініп, ресми, байыпты әңгімеде төменгі тонмен айтылады. Достық қарым-қатынаста жасалатын тікелей байланыс төмендеп-жоғары көтерілетін тонда айтылады, сонымен қатар, тыңдаушының назарын аудару мақсатында қолданылады.

Мысалы: : Ann, 'open the window.

ən	'	oʊpən	ðə	wɪndəʊ
)	—	.)	.

∨Peter, 'can you help me?

∨ pi:tə 'kæn ju: help mi:

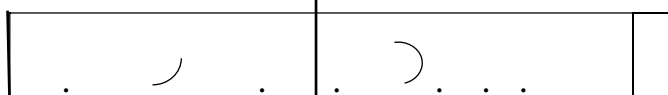
pi:tə	'	kæn	ju:	help	mi:
)	—	.	—	.	

2. Сөйлемнің ортасы мен аяғында кездесетін тікелей байланыс

Сөйлемнің ортасында немесе соңында кездесетін тікелей байланыс әдетте екпінсіз және жеке семантикалық топта ерекшеленбейді.

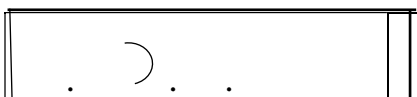
Мысалы: You know, Nick, I'm busy to-day.

Ju: noʊ nɪk | aɪm bɪzi ˌtədeɪ.

I'm sorry, dear.

aɪm ˈsɒri diə.

Бақылау сұрақтары

1. Ағылшын сөйлеміндегі тікелей байланыс интонациясы дегеніміз не?
2. Сөйлемнің басындағы, ортасындағы және аяғындағы тікелей байланыс қалай жүреді?

Жаттығулар мен тапсырмалар

28-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді оқыңыз және тікелей байланыс интонациясын түсіндіріңіз.

1. Good morning, Jack. Hallo, David. Good afternoon, Mr. Davis. Hallo, Dad. Good morning, Janet.

2. Mary, this is my old friend, John Hicks. John, look over there. Peter, hurry up. Porter, will you see to my luggage, please.

3. Children, stand up. Mary, look at the map. Tom, who is on duty? Ann, come to the blackboard.

4. What about you, Mr. Thompson? That's all right, darling. Good morning, Mrs. Wood. Come to Daddy, Johnny. Which will you take, Henry? Your umbrella, Pat. What do you think of this model, madam? Excuse me, sir. What do you mean, George? Did you call, dear?

29-жаттығу. Төмендегі жағдаяттарды оқып, қайталаңыз.

I'm `most ,grateful ,to you, Mr. White. - Don't `mention it, ,dear ,chap.

What about `Butler's offer? – Re`fuse it, you ,silly ,boy.

I `won't have `this `man in my ,house, George. - Now, be `reasonable, dear.

`Hello,| ,Tom. –`Oh, `there you are George.

`John will be `home at `7, Mrs. Reed. –`Thank you for `letting me ,know, Mike.

`What `happened, Tom? –`Take it ,easy, Mum.

I'm `off to ,bed, Mummy. –`Good- ,night, dear.

,Good- ,bye, Peter. –`So ,long, old chap.

`Call again to ,morrow, Ann. –`Very ,good, madam.

,Peter,| `may I `take your ,book? –By `all `means, John.

`Hello,| Davy. –`Good `after`noon, Mr. White.

`John,| `look over ,there. – ,Waving, dear.

There's a man waving.

Mary, this is my old friend, John Hicks. — How do you do, Mr. Hicks?

Oh, Ann, may I introduce Mr. Harvey? — Glad to meet you, Mr. Harvey.

John, haven't you finished that book yet? — I've only just begun it. Dad.

30-жаттығу. Төмендегі диалогты оқыңыз, тікелей байланыс интонациясын түсіндіріңіз.

Afternoon Tea

— Good afternoon, Mrs. White, how are you?

— Very well indeed, thank you, and how are you?

— Quite well, thank you. Won't you sit down. Excuse me, please. I think that's my niece at the door.

— Hello, Betty dear! I'm so glad to see you. You do look well. I don't think you've met each other before. Let me introduce you. This is my niece, Miss Smith. Mr. White, Mrs. White.

— How do you do?

— How do you do?

— And now let's have some tea. How do you like your tea, Mrs. White, strong or weak?

— Not too strong, please and one lump of sugar. I like my tea rather sweet, but my husband prefers his without sugar.

— Well, what's the news, Mr. White? How's business?

— Pretty good, thank you. And how are things with you?

— Well, not too good, I'm afraid, and going from bad to worse. In fact, it's the worst year we've had for a long time.

— I'm sorry to hear that. I hope things will soon improve.

— Yes. Let's hope for the best.

31-жаттығу. Әзілдерді оқыңыз, екпіндерін және тондарын қойыңыз.

1. — Johnny, here's a good piece of bread and butter.

— Thank you, aunty.

— That's good, Johnny. I like to hear little boys say "thank you", dear.

— Oh, aunty, if you want to hear me say it again, then put some jam on that piece of bread.

2. — Grandpa, would you like me to give you a new pipe for your birthday?

— That's very nice of you, Mary, but I've got a pipe.

— Don't think you have. Grandpa. I've just broken it.

3. — Darling, will you marry me?

— No, dear, but I will always admire your good taste.

4. — I love you, I love you, darling.

— You must see mama first, Joe.

— I've seen her several times, dear, but I love you just the same.

32-жаттығу. Сөйлемдердегі тікелей байланысты көрсетіңіз, транскрипциясын жазыңыз және тонограммасын сызыңыз.

1. Dear, I haven't got my glasses.

2. Could you help me, darling?

3. Here is the menu, sir.

4. All right, Ann, I'll come in an hour.
5. Tom, do you know his address?
6. What are you going to do, Harry?
7. Don't worry, Henry, I'll find him.
8. He doesn't remember, John.

12. Intonation of parentheses

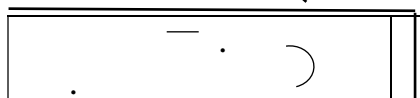
Қыстырма сөздердің (сөйлемдердің) интонациясы

1. Сөйлемнің басында кездесетін қыстырма сөздер.

Сөйлемнің басындағы кездесетін қыстырма сөздер екпінсіз болады және сөйлеуші оларға ерекше мән бермесе, жеке семантикалық топта ерекшеленбейді.

Мысалы: Well, 'let me see.

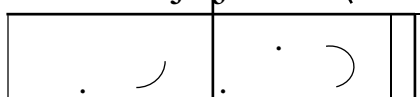
wel 'let mi:si:

Қыстырма сөздер бөлек семантикалық топқа бөлініп, кез-келген ядролық тонмен айтылады, егер олар маңызды болса және сөйлеуші оларға белгілі бір мағына берсе.

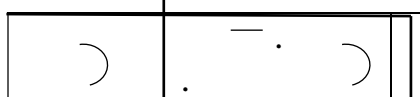
Мысалы: I think, she is right.

ai 'θɪŋk | si: ɪz raɪt

Well, I'm 'never wrong.

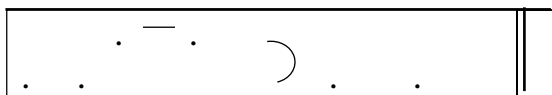
wel | aɪm 'nevə \ rɒŋ

2. Сөйлемнің ортасы мен аяғында кездесетін қыстырма сөздер

Сөйлемнің ортасында немесе соңында кездесетін қыстырма сөздер әдетте екпінсіз (немесе әлсіз екпінді) болады және семантикалық топты құрамайды.

Мысалы: She is a 'clever girl, you know.
ʃi: ɪz ə 'klevə ɡz:l ju: nəʊ.

Бақылау сұрақтары

1. Қыстырма сөздер интонациясы дегеніміз не?
2. Сөйлемнің басында, ортасы мен аяғында кездесетін қыстырма сөздердің айырмашылығы неде? Мысал келтіріңіз.

Жаттығулар мен тапсырмалар

33-жаттығу. Төмендегі жағдаяттарды оқыңыз. Жауаптардағы интонацияларға баса назар аударыңыз [8, 6].

Can you `see him, ,now? –Of ,course I ,can||. You ,know, | I ,can't.||

`Where did you `go to `school? –Well,| I was at a ,number of schools.||

`How many ,pencils do you ,want? –`Buy me `half a ,dozen, ,please.

`When can you ,come? –I `think| I shall be `free on ,Sunday.||

`Would you `like to `go to the ,opera? –In`deed,| I ,would.|| Of `course,| I ,would.||

`How about `asking `Jack and `Marion? –`No `use I'm a ,fraid.

`When will the `school be `ready? –`Probably not for `ages.

Can I `read the `novel after ,you? –`Pity you `didn't `ask me `earlier.

`Can you ,visit me? –By the `way| `where do you `live?

`Thank you `very `much. –`Please, `don't ,mention it.

`Where's `Billy? –In ,bed, I hope.

`Do you `like ,tennis? – ,Personally,| I`m `not `fond of ,tennis.||

34-жаттығу. Төмендегі жағдаяттарды оқыңыз. Жауаптарының екпіндері мен тондарын қойыңыз [7, 22].

Where do you go? — I think, we prefer the Crimea.

What about indoor games? — Well, there's chess, billiards, cards, table tennis.

By the way, do you play tennis?

And how are things with you? — Not too good, I'm afraid.

You're thirty-five, aren't you? — As a matter of fact I'm nearly forty.

Are you fond of music? — Of course I am.

Is it possible to see anything — Well, yes, but not half enough.

of Moscow in one or two days?

Why not go to the Tretyakov — I think I will.

Gallery?

The Tretyakov Gallery is — I suppose it is.

much too big to be seen

in an hour or so.

What about a trip on the — That's not a bad idea you know.

Moskva river? I think that's a good idea.

35-жаттығу. Диалогты оқыңыз [7, 24].

Morning and Evening

— What time do you get up as a rule?

— Generally about half past seven.

— Why so early?

— Because I usually catch an early train up to town.

— When do you get to the office?

— Normally about nine o'clock.

— Do you stay in town all day?

— Sometimes I do and sometimes I don't.

— What do you usually do in the evening?

— We generally stay at home. Once or twice a week we go to a theatre or to the picture. We went to the pictures last night and saw a very interesting film. Occasionally we go to a dance.

— Do you like dancing?

— Yes, very much. Do you dance?

— I used to when I was younger but not very often now. I'm getting too old.

— Too old? Nonsense! You don't look more than 50.

— As a matter of fact I'm nearly sixty.

— Really? You certainly don't look it.

— I'm glad to hear it. Are you doing anything special tonight? If not, what about coming with me to my club? You'd get to know quite a lot of interesting people there.

— I should love to but today happens to be our wedding anniversary and we're going out tonight to celebrate.

— Well, my heartiest congratulations!

— Thank you very much. I could manage to come along tomorrow night if that would suit you.

— Yes. Excellent. Let's make it round about eight o'clock.

— Very well. Thanks.

36-жаттығу. Төмендегі тіркестерді қолдана отырып шағын диалог құраңыз

Well; of course; as a matter of fact; I think; I suppose; for my own part; by the way; generally.

37-жаттығу. Берілген сөйлемдердегі қыстырма сөздерді көрсетіңіз, олардың транскрипцияларын жазыңыз және тонограммаларын сызыңыз.

1. By the way, may I open the window?
2. Better late, you know, than never.
3. I finished school in June, as you know.
4. As for me, I never take mustard or pepper.
5. London, in fact, is a very beautiful city.
6. Let's have some salad, to begin with.
7. She is a hard-working girl, in my opinion.

13. Intonation of a complex sentence

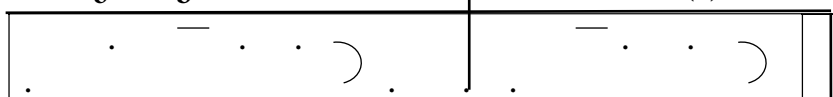
Сабақтас құрмалас сөйлемнің интонациясы

Сабақтас құрмалас сөйлемнің интонациясы бастапқы және бағыныңқы сөйлемнің орнына байланысты болады.

1. Егер бастапқы сөйлем бағыныңқы сөйлемнің алдында тұрса, әдетте ол төменгі тонмен айтылады.

Мысалы: We shall 'go to the country, if the 'weather is fine.

wi: ʃəl 'gəʊ tə ðə ˌkʌntri | if ðə 'weðə(r) ɪz faɪn.

Бастапқы сөйлем нақтылауды қажет ететін жағдайда, сөйлем жоғарғы тонмен немесе төмендеп-жоғары көтерілетін тонмен айтылады.

Мысалы: It'll 'take you 'ten minutes, if you walk.

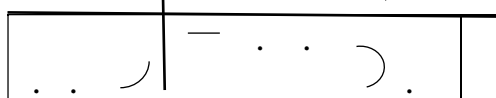
ɪtɪl 'teɪk ju: 'ten mɪnɪts | if ju: \wɔ:k

2. Бағыныңқы сөйлем бастапқы сөйлемнің алдында тұрып, мағынасы жағынан аяқталмаған болса, әдетте, жоғарғы тонмен айтылады.

Мысалы: If it rains 'take an umbrella

ɪf ɪt reɪnz 'teɪk ən ʌmˌbrɛlə

Бақылау сұрақтары

1. Сабақтас құрмалас сөйлемдердің интонациясы туралы не білесіз? Мысалдар келтіріңіз.
2. Сабақтас құрмалас сөйлемнің интонациясы неге байланысты?

Жаттығулар мен тапсырмалар

38-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді оқыңыз. Назарларыңызды аяқталмаған бағыныңқы сөйлемдердің интонациясына аударыңыз.

1. After Peter had locked the door, he went to bed.
2. When the examination was over, Susan had a feeling of relief.
3. When I gave my name, the woman opened the door.
4. If it's all the same to you, I'd rather walk.
5. Next time you are in Moscow, come and see me.
6. When she arrived at the station, the train had gone.
7. If you are going my way I can

give you a lift. 8. If a man deceives me once, shame on him, if he deceives me twice, shame on me. 9. If you could stay longer, so much the better. 10. If you take a taxi, you'll be in time. 11. If we look on our planet's life, we can get a multiplex picture. 12. If you are interested in historical places, visit the Tower. 13. When he comes, ask him to wait. 14. If you don't work hard, you will fail in English. 15. If you know foreign languages you can understand the silence of a foreigner.

39-жаттығу. Интонациялық сызықтарды қарай отырып келесі сөйлемдерді дұрыс оқы.

1. He `went to `South America,| where he had `many ad`ventures in the ,mountains.|| 2. She `called at her ,mother's,| where she `met ,John.|| 3. He ar`rived ,late,| which was a `great ,nuisance.|| 4. We'd have `waited for him,| if we'd `known.|| 5. `Let's `go to a ,café,| when the `concert is ,over.|| 6. I'll `give it ,back,|| as soon as he `wants it.|| 7. He'll ,tell you| when you ,ask him.|| 8. You'll get a `bad ,mark,| if you `don't `read the ,text.|| 9. You'll `do more things,| if you `speak ,less.|| 10. We `have to `work ,hard| if we `want to `pass our e`xamssuccessfully.|| 11. You'll `feel ,better,|| if you `get up ,early.|| 12. She `won't `make so `many ,mistakes,| if she `learns the ,rules.|| 13. They will `play ,tennis| as `soon as he ,comes.|| 14. We shall `go to the ,country| when the `weather is ,fine.|| 15. All ,languages are ,good| if they are `spoken in a `human ,way.||

40-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді дұрыс интонациясымен оқы

1. If you are busy today, come tomorrow. 2. When you are tired of London, go down to the sea for a week. 3. Take your car with you, if you've got one. 4. If you want to get a general idea of a country, you must study the map. 5. Phone me up when you come home. 6. When you finish reading this book, I'll give you a new one. 7. If it rains, take an umbrella. 8. She will be happy if she marries Tom. 9. When we were children we used to enjoy playing on the beach. 10. If you cross Russia from the extreme North to the South, you will get a very good idea of the climate contrasts. 11. Go to Westminster Abbey, if you're interested in churches. 12. If you finish your exercise soon, you may go for a walk. 13. I'll be glad, if we

come together. 14. Speak louder if you want to be heard. 15. Never speak loudly unless the house is on fire. 16. If you can't speak, learn to listen.

41-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді интонацияларын қойып аяқта.

1. When I finish my work ... 2. If you can stay longer ... 3. If it rains ... 4. Let me know when ... 5. Nobody can help me if ... 6. If the weather is fine ... 7. If you want a guide to show you round ... 8. When you're tired of London ... 9. When winter comes ... 10. Our delegation will start for London as soon as ... 11. We'll phone her later, when ... 12. They'll pass their exams if ...

42-жаттығу. Диалогты оқыңыз, екпіндері мен тондарын қойыңыз.

— What are you going to do on Sunday?

— I'm going to watch a football match.

— If I were you, I'd better go to the country.

— I don't mind if we come together.

— Of course, if you like, I'll be glad if we come together. We'll go to the country if the weather is fine. If it rains we'll stay at home and watch a football match on TV.

43-жаттығу. Әңгімені оқы. Басында бағыныңқысы келген сөйлемдерді таңдаңыз. Олардың қандай интонациямен айтылатынына назар аударыңыз.

If you're going to stay in London for some time, you can see many places of interest. If you can stay longer, so much the better. If you are fond of arts, visit the National Gallery. The National Picture Gallery is comparatively young. If you stand today in Trafalgar Square with your back to Nelson's column, you'll see the National Gallery. It has been in this building since 1838.

If you are interested in the history of English painting, you'll be curious to know the following interesting fact. In 1777 one of the greatest private collections of pictures was offered for sale. Some of the members of Parliament suggested this collection to be bought and placed in a special gallery near the British Museum. But this suggestion found no support in the House of Commons and the wonderful pictures were brought to Russia. If you want to see these pictures, you can find them in the Gallery of Hermitage.

When you're in St. Petersburg, you can admire a great number of pictures by great British painters: Hogarth, Constable, Turner, Gainsborough, Reynolds and so on.

44-жаттығу.Сабақтас құрмалас кейін салалас құрмалас сөйлемдерді жазыңыз және сөйлемдерге талдау жасаңыз.

1. If you want to know English, you must work hard.
2. I haven't seen you before, but my sister knows you well.
3. I'll show you the picture, if you come with me.
4. He has lost my book and I was very angry with his.

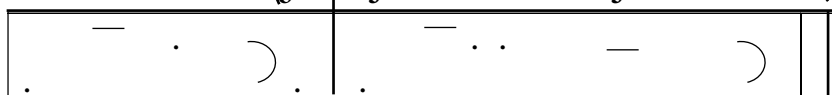
14. Intonation of a compound sentence

Салалас құрмалас сөйлемнің интонациясы

Салалас құрмалас сөйлемнің интонациясы оның құрамына кіретін, мағынасы жағынан аяқталатын екі сөйлемде де төменгі тонмен айтылады.

Мысалы: The 'sun was \shining and 'everything 'looked \bright.

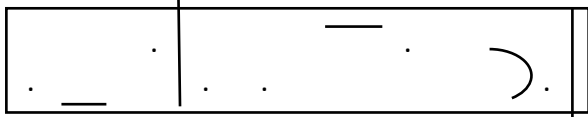
Әә 'sʌn wəz \ʃaɪnɪŋ ənd 'evriθɪŋ 'lʊkt \braɪt.

Егер екі бастапқы сөйлем мағыналық тәуелділікте болса, онда бірінші сөйлем жоғарғы тонмен айтылады.

Мысалы: I met her, but she 'told me nothing.

ai met hə bət ʃi: 'təʊld mi ˌnʌθɪŋ

Бакылау сұрактары

1. Салалас құрмалас сөйлемдердің интонациясы туралы не білесіз? Мысалдар келтіріңіз.
2. Салалас құрмалас сөйлемдер , көбінесе, қандай тонмен айтылады?

Жаттығулар мен тапсырмалар

45-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді екпіндерін және тондарын қойып оқыңыз.

1. Sunday is a holiday in Christian countries and Friday is a holiday in Muslim countries.

2. There are many holidays in Russia but the most favourite is New Year's Day.

3. It was raining hard and we decided to stay at home.

4. She was a beauty and he decided to get acquainted with her.

5. His clothes were dirty and he was afraid to ask where Mr. Rank's house was.

6. His father and mother were dead, his cousin was his only close relative.

7. He had brothers and sisters in London but he never saw them.

8. She felt afraid and excited, Halloween was the night of the ghosts.

9. His child was kidnapped and he had to pay 10.000 dollars as a ransom.

10. He loved Ann but she didn't agree to marry him.

46-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді салалас құрмалас сөйлем ретінде аяқта.

1. Katherine of Aragon didn't give Henry the son and he...

2. Edward became King of England but he...

3. Katherine was eighteen and John...

4. She met him secretly at night but her husband...

5. Morning came at last and I...

6. They went by train and it...

7. They found Lucy's body in the coffin but she...

8. Her parents weren't interested with her any more and she...

9. Paul had other girl friends and sometimes Helen...

10. He didn't take her on the tour and she...

11. The students get tired towards the end of the term and they really...

12. In some English schools classes finish in early July but most schools finish in mid to late July.

47-жаттығу. Тондарын қойып мәтінді оқыңыз.

One of the greatest Italian painters Michelangelo Merisi was born in 1573 and he was called Caravaggio after his native town in Lombardy. Caravaggio lived on the fringe of respectable society and his short life was marked by violence and disaster. He was in constant trouble with authority and he had to flee Rome in 1606 after the murder of a man. He was pardoned but soon he died of Malaria at the age of 37.

Self-dependent control works

Өз бетімен орындайтын бақылау жұмыстары

1-тапсырма.

Төменде берілген сөздерді буынның 1, 2, 3, 4 түрлеріне қарай төрт бағанға бөліп, транскрипциясымен бірге жазып, орналастырыңыз.

Peak, hate, tire, pile, bell, take, car, port, shut, but, hand, warm, shine, ski, gun, no, tyre, sir, flat, sly, pore, time, cart, be, plate, gas, sure, hard, spire, she, born, date, stir, dark.

2-тапсырма.

Берілген өлең үзіндісін оқып, а) қызмет көрсетуші сөз таптарын – бір сызықпен ә) басты сөз таптарын – екі сызықпен сызыңыз. Үзіндіні транскрипциясымен жазып, екпіндерін қойыңыз.

In the Merry Month of May

*In the merry month of May,
All the little children are gay.
They all laugh, and sing, and say:
"Winter days are far away,
Welcome, welcome, first of May!"*

3-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдердің тонограммасын сызыңыз.

1. *Monitor, | col'lect the exercise-books. ||*
2. *The 'subject to day | is 'English Grammar. |*
3. *'Shall I 'turn 'on the light? |*
4. *Her 'papers are 'lying on the desk, | but she is 'not reading. ||*
5. *'Close your 'book and 'put it a way. ||*

4-тапсырма.

Төмендегі сөйлемнің түрлерін анықтап, транскрипциясын жазып, екпінін қойыңыз және тонограммасын сызыңыз.

1. What are the spring months?
2. Don't give him the ticket.

3. The have got two children.
4. You are fond of reading, aren't you?
5. Is this a living-room or a study?
6. I heard a strange laugh.

5-тапсырма.

Диалогты оқып, екпінін қойыңыз және оның транскрипциясын жазып, тонограммаларын сызыңыз.

A: Hello!

B: Hello. Is that Mr. Simone?

A: Quite right! What can I do for you?

B: Good morning. Petrov is speaking. I've got a few questions to ask you. Can you come and see me about it today?

A: Yes, certainly. What time?

B: Any time you say.

A: What about three this afternoon?

B: Splendid. I can send the car to your hotel at two thirty. Is that all right?

A: Fine. Till this afternoon then.

6-тапсырма.

Берілген сөйлемдердің транскрипциясын қайта жазып, тонограммаларға сәйкес екпіндерді белгілеңіз.

1. Was he at home?

--	--

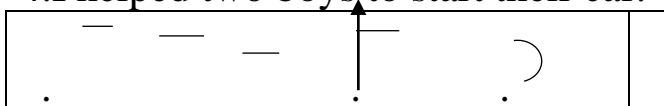
2. He must have gone.

--	--

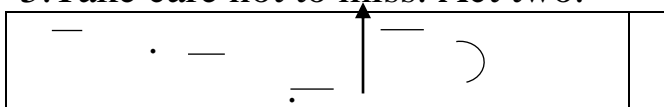
3. Can I do that?

--	--

4. I helped two boys to start their car.

5. Take care not to miss. Act two.

7-тапсырма.

Төменде берілген сөздерді буынның 1, 2, 3, 4 түрлеріне қарай төрт бағанға бөліп, транскрипциясымен бірге жазып, орналастырыңыз.

turn, clash, stone, do, blurt, plate, will, chart, dale, care, red, bark, call, by, wire, clip, spy, bore, to, smile, pin, pole, hat, fine, share, church, for, why, chirp, who, sphere, scad, scare.

8-тапсырма.

Берілген өлең үзіндісін оқып, а) қызмет көрсетуші сөз таптарын – бір сызықпен ә) басты сөз таптарын – екі сызықпен сызыңыз. Үзіндіні транскрипциясымен жазып, екпіндерін қойыңыз.

In the Merry Month of May

*In the merry month of May,
All the little children are gay.
They all laugh, and sing, and say:
"Winter days are far away,
Welcome, welcome, first of May!"*

9-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдердің тонограммасын сызыңыз.

1. *I 'have to 'wash 'up tke dishes.*
2. *'Mother 'goes shopping after work.*
3. *'Don't you 'want to 'air the room?*
4. *I have 'two 'tickets for the cinema.*

5. *The 'room 'looks 'quite tidy.*

10-тапсырма.

Төмендегі сөйлемнің түрлерін анықтап, транскрипциясын жазып, екпінін қойыңыз және тонограммасын сызыңыз.

1. What are the week days?
2. He is not in Moscow, isn't he?
3. Is your flat large or small?
4. What a fine day!
5. Can you tell me that story?

11-тапсырма.

Диалогты оқып, екпінін қойыңыз және оның транскрипциясын жазып, тонограммаларын сызыңыз.

A: Shall we watch TV or have some coffee?

B: Let's have some hot coffee first. I'm not warm enough. Isn't it cold in here.

A: Well, then I can go and fetch the coffee here, so we can do both. We can have the coffee and watch TV at the same time.

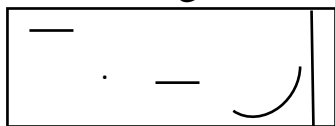
B: Splendid. Only let me go and wash my hands first.

A: Certainly.

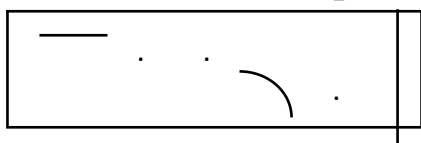
12-тапсырма.

Берілген сөйлемдердің транскрипциясын қайта жазып, тонограммаларға сәйкес екпіндерді белгілеңіз.

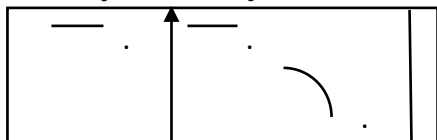
1. Is the bag black?

2. Pass me that red pencil.

3. Why is Lizzy absent?

5. Is he a pilot or a sailor.

13-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдердегі ассимиляциялардың астын сыз. Регрессивті, прогрессивті және қосарланған ассимиляция түрлерін стрелка арқылы көрсетіңіз.

1. *Is the bag black?*
2. *I turn on the hot and cold tape.*
3. *Nick is a good swimmer.*
4. *My sister is twenty-two.*
5. *Who does the shopping in your family?*

14-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдердегі шудың (жарылыстың) жоғалуы, мұрынжолды шу және бүйірлік (қабырғалық) шуыбар сөздер мен сөз буындарының астын сызыңыз.

1. Next year I went to school.
2. Comrade Petrov, read and text.
3. I open the door and let my friends in.
4. This book is worth listening to.
5. The old man didn't like to lend his books.
6. I don't always understand people.

15-тапсырма.

Сөйлемдердегі тікелей байланыстың астын сызыңыз, олардың транскрипциясын жазыңыз және тонограммаларын сызыңыз.

1. Have you read this book, Peter?

2. Ann, on my birthday I often get presents.
3. Dear, why are you so late?
4. Don't trouble, Vary, this message is for you.
5. I can't find my key, darling.

16-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдердегі қыстырма сөздердің астын сыз, олардың транскрипциясын жазыңыз және тонограммаларын сызыңыз.

1. By the way, I like playing tennis.
2. I can't give up smoking, you know.
3. John, as for as I know, it is a novel.
4. If I'm not mistaken, she known his address.
5. It's plain, I think, and simple to express.

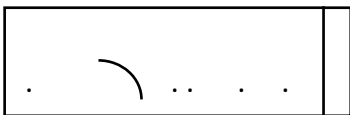
17-тапсырма.

Әңгімені оқып, оны емлемен жазыңыз және тонограммаларға сәйкес екпіндерін қойыңыз.

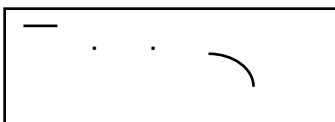
wɒt kʌntri a: ju: frəm

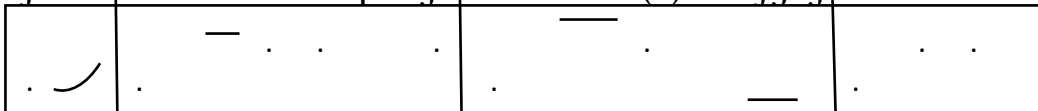
ðəts dɪfɪkəlt tə sei

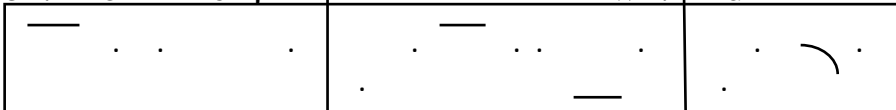
wɒt də ju: mi:n

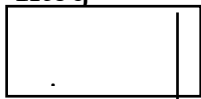
ju:mɑɪ tə:ðə wəz pɒlɪʃ mɑɪ mʌðə(r) ɪz ɪŋɡlɪʃ ənd aɪ wəz

bɜ:rn ɒn ə frenʃ beɪt ɪn əmerɪkən wɑ: ʌndə ɪndiən

flæg

18-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдердегі ассимиляциялардың астын сыз. Регрессивті, прогрессивті және қосарланған ассимиляция түрлерін стрелка арқылы көрсетіңіз.

- 1. Is that a pencil?*
- 2. Put everything in its place.*
- 3. There was a swallow in his hands.*
- 4. This book costs twelve pounds.*
- 5. We all help mother about the house.*

19-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдердегі шудың (жарылыстың) жоғалуы, мұрынжолды шу және бүйірлік (қабырғалық) шуы бар сөздер мен сөз буындарының астын сызыңыз.

1. How long does it take you to get to your house.
2. I must pack my bag.
3. He is an idle person, you know.
4. Pete did not forget to put his clock forward.
5. Lately she buys a lot of new books.

20-тапсырма.

Сөйлемдердегі тікелей байланыстың астын сызыңыз, олардың транскрипциясын жазыңыз және тонограммаларын сызыңыз.

1. Nick, why do you get up so late?
2. When can you come, papa?
3. Sorry, dear, I can't help you.
4. Who can I talk to, sir.
5. Nancy, we can go for a walk after lunch.

21-тапсырма.

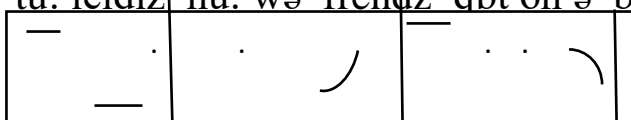
Төмендегі сөйлемдердегі қыстырма сөздердің астын сыз, олардың транскрипциясын жазыңыз және тонограммаларын сызыңыз.

1. As for me, I'm never late.
2. You are tired, I think.
3. The play, to my mind, is worth seeing.
4. First come, you know, first served.
5. Unfortunately, I can't come tomorrow.

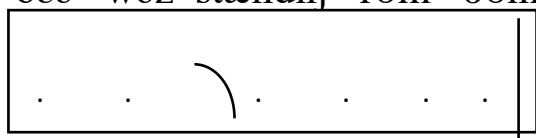
22-тапсырма.

Әңгімені оқып, оны емлемеммен жазыңыз және тонограммаларға сәйкес екпіндерін қойыңыз.

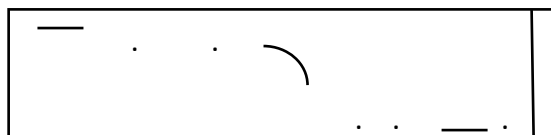
tu: leɪdɪz | hu: wə frendz ɔpt on ə bʌt

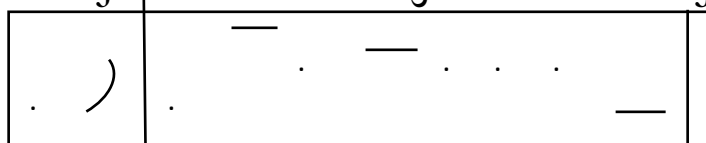
ðə wəz stændɪŋ rʊm ɔʊnlɪ

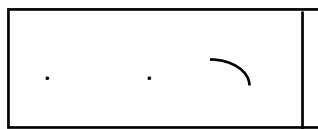
wʌn ɔv ðəm sed tə ði: lðə

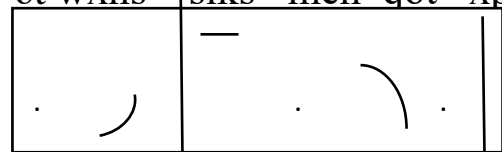
aɪ wɪf | ðæt hənsəm dʒentlmən wəd ɡɪv

mi: hɪz si:t

ət wʌns | sɪks men ɔt ʌp

23-тапсырма.

- шулы-саңылаулы дауыссыз дыбыспен аяқталатын: ray, race, bush, bring, breath, rose, real;

-альвеорларлы дауыссыз дыбыспен басталатын: zip, nip, lip, sip, tip, dip;

-еріндік дауыссыз дыбыспен басталатын: mat, gnat, sat, bat, rat, pat;

-шулы-саңылаулы дауыссыз дыбыспен басталатын: knot, joy, lot, cot, choice, just;

-соноратпен аяқталатын: rain, rang, dumb, deaf сөздерді қоршап көрсетіңіз.

24-тапсырма.

Төменде берілген сөздердің транскрипциясын жазыңыз, буындарға бөліп, буынның әр түрін анықтаңыз.

reading, ready, standing, nature, picture, brightly, finish, many, pity, putting, pupil, flower, during, Mary, marry, starry, merry, study, enjoying, without, another, over, discover, father, story, brother, sorry, hurry, early, houses, stony, nearer, preparing, buyer, destroyer, power, poorer, August, September, modern, bedroom, orchard, dinner, breakfast, parents.

25-тапсырма.

Берілген сөздерді дыбыстық буынға бөліп, буындық құрылымын көрсетіңіз:

table, curtain, chaos, poet, paying, sewing, eyelid, murmur, border, April, about, pretty, along, wide, let, bit, army, finger, mixture, question, funny, petty, money, city, measles, cotton, little, pardon, season, hundred, writer, meeting, voices, housing, seeing, writing, music, skating, naturally, topic, measure, agree, abrupt, admire, maker, raging, lately, later, tired, teacher, former, learning, paper, owner, fighter, ago, elect, idea, admit.

26-тапсырма.

Жылдам ауызекі сөйлеуде ассимиляцияның қандай жағдайларын байқауға болатынын келесі берілген мысалдардан көрсетіңіз:

a) bright blue, dark board, whitewash; b) third part, head boy, redmeat, hard work; c) short cake, bright green; d) hard cash, head gird; e) in

Cardiff, sunglasses; f) in the corner, all the books; g) ... won't you? ... couldn't you? ... can't you?

27-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдерді оқыңыз. Фонетиканың грамматикамен байланысын интонация арқылы екенін дәлелдеңіз.

- 1) I'm a journalist. – You are a journalist? – I'm really a professional!
- 2) As a matter of fact, I find this subject quite interesting.
- 3) Morning came at last; the rain fell again, and the wind howled.
- 4) What's your opinion on this subject?
- 5) Betty went to school at 7.30. – Betty went to school? Oh, she went to school so early!
- 6) It is a nice country house, quite perfect and pretty, very small and plain, and well deserving a visit.
- 7) You see, I promised Ben to meet him.
- 8) He went by train and I went by bus, so he got there earlier and I saw more of the country.
- 9) Do you expect to stay here for a long time?
- 10) Poodle? What poodle? Oh, that little creature! Like it? It's yours!

28-тапсырма.

Төменде берілген а-ж сөздерінің әрқайсысы үшін оң жақтағы тізімнен дұрыс фонематикалық транскрипциясын табыңыз. Сөздің жанына оның нөмірін жаз. Біріншісі сіз үшін жасалған [7, 25].

a. await .5.	1 kɪ 'eɪ ə
	2 ʃet
b. billow	3 'bɪ lɪ dʒ
	4 ʃəʊz
c. chose ...	5 ə 'weɪt
	6 dʒet
d. creature	7 bɪ 'lɛʊ
....	
	8 'sɜ: dʒ ən

e. drudge	9 ə'reɪndʒ
	10 ha:t
f. hurt	11 drʌg
	12 'bɪl əʊ
g. jet	13 rekt
	14 'ævɪd
h. orange	15 ʃɔɪz
	16 'sɑ:ɔʒənt
i. sergeant	17 'kri:tʃ ə
	18 drʌdʒ
j. wrecked	19 'refɪd
	20 hɜ:t

29-тапсырма.

Төмендегі сөздерді оқып, транскрипциясын жазыңыз. Қарама-қарсы дауыссыз дыбыстарды салыстырыңыз [7, 37].

rip – rib, tap – tab; live – life, save – safe; bet – bed, sight – side; said – zed, racing – raising; dog – dock, bug – buck; rich – ridge, search – surge; verse – worse, vet – wet; sun – sung, ran – rung.

30-тапсырма.

Берілген сөздерден жаңа сөз жасау үшін дауыссыз дыбысты қосыңыз [7, 25]. Мысалы: /g/+ eight= gate

1. /k/+aim=.....

2. /k/+ache=.....
3. /l/+eight=.....
4. /r/+owes=.....
5. /w/+eight=.....
6. /s/+eyes=.....
7. /h/+eye=.....
8. /b/+air=.....

32-тапсырма.

/l/ фонемасының тондарына назар аудара отырып, келесі мәтінді оқыңыз [7, 38].

Ladies and gentlemen, on your left you will see Lumley Castle. This belongs to Lord and Lady Lumley, who live here with their family. All the land on the left of the road belongs to the Lumleys. They have a famous collection of wild animals, including lions, so please do not leave the coach until we are safely inside the car park. We are lucky; Lord Lumley is allowing us to leave the grounds and go inside this beautiful stately home. Most people can only look at the castle from outside. The time now is quarter to eleven. Please return to the coach by quarter past twelve. Don't be late, or we'll miss lunch.

33-тапсырма.

Берілген сөйлемдерді оқыңыз. Мағынасы бойынша сәйкес келетін сөздің астын сыз. Тек бір ғана сөздің астын сыза аласыз [7, 38].

1. Have you got a pan / pin / pen I could borrow?
2. We should clean the cut / cat / cot first.
3. You won't be able to fill / feel / fail this.
4. I think that's the west / worst / waist.
5. The cot / coat / court's too small.
6. I don't think it's far / fur / fair, you know.
7. What time did the woman / women arrive?
8. The officer's / office's here.
9. I used to have a bet / vet / pet.
10. I got a good price / prize for it.
11. They didn't suit / shoot him.
12. I think it's in the code / coat/ coach.
13. That's a fine / wine / vine colour.
14. His back / bag was broken.

15. You can smell it in the air / hair.
16. You'll have to watch / wash the baby.
17. They're singing / sinking.
18. I'll collect / correct / connect it tomorrow.

34-тапсырма.

Берілген сөйлемдерді оқыңыз. Мағынасы бойынша сәйкес келетін сөздің астын сыз. Тек бір ғана сөздің астын сыза аласыз [7, 39].

1. The glass/ gas is green.
2. The tooth/ truth is out!
3. I can't sell/ smell anything.
4. They need/ needed more time.
5. I think they want/ wanted to talk.
6. There are thirty/ thirteen people in my class.
7. Alice is/ was here.
8. The books are/ were cheap.
9. I think there are some pears and/ or grapes.
10. What does/ did she say?
11. That smile/ that's a mile.
12. We need more sport/ support.
13. It's all in the past/ pasta now.
14. Our guests/ guest came late.

35-тапсырма.

Транскрипциямен ғана жазылған үзіндіні оқыңыз. Бұл үзінді Гимсонның ағылшын тілінің айтылуында қолданылатын транскрипция жүйесінде ұсынылған [7, 40].

/'wɒt əbaʊt 'gəʊɪŋ tə 'ri:dʒŋ ts 'pɑ:k | ənd 'hæviŋ ə 'lʊk ət ðə 'sprɪŋ
 'flaʊəz | bɪfə: ðeɪ 'ɔ:l get 'bləʊn ə'wei | baɪ ðɪs 'hɒrəbl 'wɪnd || ðeɪ seɪ ðə
 'tʃu:lɪps ə mæg'nɪfɪʃŋ t 'ðɪs jɜ: || aɪv 'dʒʌst gʊt tə 'tʃeɪndʒ maɪ 'laɪbrɪ bʊks |
 ənd aɪ 'wɒnt tə gəʊ tə ðə delɪkə'tesŋ ʃɒp 'nekst 'dɔ: || ðeɪv gʊt ə 'rɑ:ðə naɪs
 'tʃɪ:z ðeə | 'kʌvəd ɪn 'greɪ paɪps || ɪf aɪ get ə 'pækɪt əv 'bɪskɪts əz 'wel | wɪ
 'maɪt pə'hæps 'sɪt ɪn ðə 'pɑ:k | ənd 'meɪk ə lɪtl , 'pɪknɪk 'ɒv ɪt || ɔ: wʊd jʊ
 'rɑ:ðə gəʊ 'həʊm | ənd 'sɪt baɪ ðə 'faɪə ||

36-тапсырма.

Әрбір ағылшын дауысты фонемасының толық сипаттамасын жазыңыз [7, 52].

Мысалы:

[ɪ] front-retracted, close, broad variant, (unrounded, short) monophthong.

[i:] front, close, narrow variant, (unrounded, long) diphthongoid.

[eɪ] diphthong, the nucleus is front, mid, narrow variant (unrounded).

37-тапсырма.

Буын саны өзгеше болатын сөздің астын сызыңыз [7, 61].

Мысалы snakes sheep foxes cats

- 1 Likes/wants/talks/washes
- 2 Wanted/walked/saved/brushed
- 3 Chicken/chocolate/afternoon/different
- 4 About/around/asleep/asked
- 5 Fourteen/forty/fortieth/hundred
- 6 Builds/rebuild/builder/building
- 7 Supermarket/waterfall/holiday/hairdresser
- 8 School/texts/over/sports

38-тапсырма.

Екпін құрылымы өзгеше келетін сөздің астын сызыңыз [7, 71].

Мысалы picture nature capture mature

- 1 Politics/dynamic/musician/historic
- 2 Create/supply/prostrate/dictate
- 3 Teacher/refereager/offer
- 4 Edit/debit/submit/credit
- 5 Angela/There/spaghetti/banana

39-тапсырма.

Асты сызылған сөздердің екпін түскен буынның астын сызыңыз [7, 72].

Мысалы Next week, we'll progress to the next stage.

1. What are your country's main **exports**?
2. They have **conflicting** ideas about their own roles.

3. The children have made a lot of **progress** with their maths.
4. The value of property usually **increases** every year.
5. Will they **permit** you to work here?
6. Although he is Russian, he has a UK permanent residence **permit**.
7. The highest July temperatures ever were **recorded** in London today.
8. I'll never **desert** you, the poet promised his love.
9. There is going to be an organised **protest** about the new by-pass.
10. What an **insult**! You have no right to speak to me like that!

40-тапсырма.

Төмендегі сөйлемдерді оқып, жалпы және арнайы сұрақтардың интонациясының айырмашылығына назар аударыңыз [7, 85].

- 1) Is this a cotton dress? – No, it isn't. It's a synthetic one.
- 2) What is there in the bag? – It is a new collection of nursery rhymes.
- 3) Do you really like her new style?! – I really do. She looks quite nice.
- 4) Where is Mr. Blake? Is he in the park? – No, he isn't. Mr. Blake is at the Institute.
- 5) Whose things are these? – Tom's. These are Tom's things.
- 6) Will you put onions in the soup? – No, I won't. I don't like onions. I'll take a clove of garlic.
- 7) Who is that lean man? – That's Roger. He's been in hospital for three weeks already.
- 8) How many guests are there at the party? – There are six of them.

41-тапсырма.

Еркін сөйлеуге дағдылану үшін біртіндеп ұзарту әдісін қолданыңыз [7, 87]:

I 'don't \know.

I 'don't 'know \how.

I 'don't 'know 'how \long.

I 'don't 'know 'how 'long I 'need to \wait.

I 'don't 'know 'how 'long I 'need to 'wait for \John.

I 'don't 'know 'how 'long I 'need to 'wait for 'John to \come.

I 'don't 'know 'how 'long I need to 'wait for 'John to 'come \home.

It was 'never the \end.

It was 'never the 'end of the \week.

It was 'never the 'end of the 'week be\fore.

It was 'never the 'end of the 'week be'fore I a\rived.

It was never the end of the 'week be'fore I a'rived \back.

It was 'never the 'end of the 'week be'fore I a'rived 'back from \Scotland.

'Who was \that?

'Who was that 'awful \woman?

'Who was that 'awful 'woman you \talked to?

'Who was that 'awful 'woman you 'talked to fall \evening?

'Who was that awful 'woman you 'talked to fall 'evening at the \party?

42-тапсырма.

Бос орындармен көрсетілген үзілістерге назар аудара отырып, осы әйгілі дәйексөздерді оқыңыз. Төмендегі тұжырымдардың қайсысы дұрыс емес екенін табыңыз [7, 38]:

1. a. The person who never made a mistake ... never made anything.

b. The person ... who never made a mistake ... never made ... anything.

c. The person who ... never made a ... mistake ... never made anything.

2. a. Management... problems ... always ... turn ... out... to ... be people problems.

b. Management problems ... always turn out ... to be people problems.

c. Management ... problems ... always turn out ... to be people ... problems.

3. a. Big companies ... are small companies ... that succeeded.

b. Big companies ... are ... small companies that... succeeded.

c. Big companies ... are small companies that succeeded.

4. a. Hard work never killed anybody, ... but worrying about it did.

b. Hard ... work ... never ... killed ... anybody, ... but worrying about it did.

c. Hard work never ... killed anybody, ... but worrying ... about it did.

5. a. Ideas are ... like children. Your own are ... wonderful.

b. Ideas are like ... children. Your ... own are wonderful.

c. Ideas ... are like children. Your own ... are wonderful.

Phonetic dictations Фонетикалық диктанттар

OUR HOUSE /

'Many 'families in London live in flats but most people live in their own houses in the suburbs. |||

'We too have a house in a London suburb. ||| I bought it 15 years ago when I got married. ||| Like most of London's suburban houses, it consists of only two floors: the ground floor and the first floor.

On the ground floor there's a dining-room, a sitting-room, the kitchen and the hall. |||

In the hall we see a stand for hats, coats and umbrellas. ||| A stair-case leads from the hall to the landing on the first floor. ||| On this floor there are four bedrooms, a bathroom and a lavatory. ||| On the top of the roof there are three chimneys. |||

In front of the house we have a small garden, in which we grow flowers: roses, tulips and so on. |||

At the back of the house there's a much larger garden with a lawn and some fruit trees. |||

There is also a vegetable garden where we grow all kinds of vegetables, such as: potatoes, cabbages, cauliflowers, onions and tomatoes.

At the side of the house is a garage where I keep my car. The garden is enclosed by a fence, with a gate in it.

THE SITTING- ROOM

'Let's have a look at the picture of our sitting-room. ||| As you come into the room, you notice a piano with a low music-stool in front of it. ||| Next to the piano there's a tall bookcase standing against the wall. ||| On the left there is a large window. ||| Under the window there's a radiator, but you can't see it because it's behind the settee. ||| On the settee there are two cushions. |||

The fire-place is at the 'other 'end of the room. On 'each 'side of the fire-place there's an armchair. An 'old 'lady is 'sitting in 'one of the chairs| but 'nobody is 'sitting in the other one,| it's empty. In the 'centre of the mantelpiece there's a clock,| and above it an 'oval mirror. On the right| you can 'see a 'standard lamp. Opposite the fire-place you can see a 'small table| with an ash-tray and some newspapers on it.

'By the table there's a 'small chair. On the extreme right| there's a radiogram. The 'floor is 'covered with a 'beautiful 'thick 'carpet. An electric 'light is 'hanging from the 'middle of the ceiling. At night when it 'gets dark| we 'switch on the light| and 'draw the curtains. During the day| the 'light 'comes 'in through the window.

THE BEDROOM

At night when I am tired I go to my bedroom, undress and go to bed. On a 'small table near my bed I keep an alarm-clock, an electric lamp and a book which I read for half an hour or so before. I turn 'off the light and 'go to sleep. And that doesn't take me long, as a rule.

Punctually at 7.40 every morning the alarm rings and wakes me up. I 'jump 'out of bed go into the bathroom where I 'turn on the cold 'water tap, and if it is a 'very bold morning the 'hot 'water tap, as well. While the 'water is 'running into the bath I shave. Then I 'have my bath and a shower.

'When I've dried myself with one of the towels which you can 'see on the towel-rail I 'dress in front of the dressing-table. On the dressing table in front of the looking-glass you'll 'see a hairbrush, and a comb, and a 'bottle of perfume and a powder-box, which 'don't belong to me, but to my wife.

In the drawing-room I kept 'linen, shirts, collars, handkerchiefs and ties.

'On the shelf above the basin you may 'meet some 'other things: a 'toothbrush, a 'tube of 'tooth-paste, some 'shaving soap, a 'shaving brush.

'SUNDAYS AND WEEK – DAYS

The 'seven 'days / of / the 'week
/are: |Monday, |Tuesday, |Wednesday, |Thursday, |Friday, ↓ |Saturday,
|Sunday. ||

✓ Sunday is a holiday. || In England § all the 'shops are closed, | and
people do 'not work. || In London | and in the 'principal 'English towns |
cinemas § are open, | but theatres § are closed. ||

Saturday | is a 'half holiday. || People do 'not work in the 'afternoon. ||

✓ On 'Saturday 'afternoon | Edward | likes to 'go to a football match
| and to a music-hall § in the evening. || On Sunday § he 'takes his bicycle
& 'goes to the country. || On week-days | he 'goes to the office | at 'half
'past eight | and works | till 'one o'clock. || He 'takes his 'lunch in a 'tea-shop |
and 'works again § in the office | from two § half 'past five. ||

'Edward § is a clerk, | his 'sister Nancy | is a typist | and his 'brother
William | is a shop-assistant. ||

'ENGLISH MEALS

✓ In England § people 'eat ↑ a breakfast. || They have 'ham and eggs, | or
fish, | or 'fried bacon, | and / bread and butter | with 'jam or marmalade. || They
'drink tea | or coffee § with milk. || People work § from 'half 'past eight § or nine
till one. || They do 'not 'go 'home for lunch. || They lunch 'in a restaurant, | or
tea-shop, | or at the office. || In the afternoon | tea in 'sometimes served | at
the office. || Many people | 'live 'out of town | in the 'suburbs. || When they
'come home, | they have dinner | which is often a 'cold meal. || On Sunday
| one 'generally eats roast beef § with 'boiled vegetables. || Many people § drink
water § with their meals. || Sometimes § the father and mother § drink beer of
the family § water. ||

PRACTICAL PART PROSE

'Dia'lectal Differences

Structurally, the 'English 'language is ↑fairly hōmogeneous| 'all over the world,|but there are 'marked 'differences in pro'nunçiation between its many dialects. It is 'interesting to 'note that 'some of the most striking of these differences|oc'cur in the ↑small 'island of 'Britain,| a fact for which there is of course| a 'perfectly 'logical his'toricalexplanation. 'Visitors from the U'nited'States of America,| where 'only ↑threé 'main'dialects are recognized,| are 'often 'taken a'back when they 'hear the ↑widely 'differing British accents.

During the 'Second 'World War,| a 'number of 'British and A'merican me'chanics who were ↑stationed in a 'certain 'country in the ↑Near East,| were 'living to'gether in a 'local 'boarding house. 'One 'day at tea-time| an A'merican who 'hailed from Kansas| was 'sitting 'opposite a ↑Yorkshireman who had a 'strong 'local accent| and 'two Londoners,| one of whom 'spoke in the Received Pronunciation| while the 'other had a 'marked Cockney' accent. After 'listening for 'some 'time to the ↑conver'sation of 'these three,| persons the 'Kansan 'suddenly burst in with “ Say,| I can't figure out| how you 'Britishers| under stand one a nother.”

'Cinderella

'Once upon a time| there 'lived a ↑young girl| called 'Cinderella. She had a step-mother| and 'two ugly step-sisters| who were 'very unkind to her. 'One day| the 'Prince in'vited them to a ball. The 'ugly sisters went,| but 'Cinderella| had to 'stay at home. As she was sitting by the fireside crying,| her 'fairy Godmother| suddenly ap'peared before her.

The 'fairy 'waved her wand| and the pumpkin| was 'turned into a ↑golden coach,| eight mice| became 'eight 'lovely ↑white horses| and some lizards| changed into coachmen. 'Cinde'rella's rags| were 'turned into a ↑beautiful dress.

“Now you can go to the ball,” said her fairy Godmother. “But remember: you mustn’t stay after midnight.”

At the palace Cinderella was so happy dancing with the Prince that she forgot all about the time, and so she heard the clock strike twelve. As she ran away she lost one of her little glass slippers. The Prince was determined to find her a gain; so he made the proclamation that he would marry whoever could wear the slipper. It was soon discovered that the slipper would fit nobody but Cinderella. So the Prince married her and they lived happily ever after.

A few words about English literature

The great wealth of English literature makes it impossible to deal with the subject in any detail within the scope of one short lesson. We must therefore confine ourselves to only a few of the outstanding writers. Who has not heard for instance of William Shakespeare, one of the greatest dramatists of all time. He is famous for his comedies, such as “Twelfth Night”, “As you Like It” and “The Taming of the Shrew” and equally famous for his magnificent tragedies, such as “Macbeth”, “Hamlet” and “Othello”. Shakespeare lived in the reign of Queen Elizabeth, which was a great age for English literature. Of later plays there’s “She Stoops to Conquer” by Oliver Goldsmith and “The School for Scandal” by Richard Sheridan. Then coming to the present day we have the brilliant dramas of the Irish author Bernard Shaw. Possibly his best-known plays are “Caesar and Cleopatra”, “Man and Superman”, “Back to Me thuselah” and “Saint Joan”.

The works of English novelists have been translated into so many languages that millions of people who know no English are nevertheless familiar with English writings. Yet it’s only those who are able to read these novels in the original who can really appreciate such masterpieces as “Waverley” and “Ivanhoe” by Walter Scott or “Oliver Twist”, “David Copperfield” and “The Old Curiosity Shop” by Charles Dickens.

'English poetry' covers such a 'wide field' that we can 'do little more than enumerate a 'few names. Chaucer is 'well known for his "Canterbury Tales", Milton for his 'two 'famous epics "Paradise Lost" and "Paradise Regained", Pope for his 'mastery of the classical style, while the romantics school recalls such famous names as Wordsworth, Byron, Shelley, Keats, Tennyson and Browning.

DIALOGUES

Youth clubs

U. 'What are you going to do this evening, Jack?

J. Oh, I'm going to the club.

U. Club? I thought it was only grown-ups who went to clubs.

J. If you hadn't been a way from England so long, uncle John, you'd have known that nowadays there are clubs for boys and girls all over the country.

U. ^Oh, well, what do you do there?

J. 'All kinds of things: 'physical training, 'first aid, handicrafts, languages.

U. And you go too, 'Mary?

M. ^Rather. We go in for needlework, cookery, dancing, toy making.

J. 'What I like is the discussion group. 'Interesting 'people come and 'talk to us on different subjects. And afterwards we can 'ask them questions.

M. Yes, and sometimes we get up a play or a concert and 'give the money for charity.

J. Some clubs are 'only 'open one or two 'nights a week, but 'ours is 'open every night. 'We've got a can teen too.

M. Sometimes we have an international week-end. We may 'get to 'know all about other countries. We invite young people of other nationalities to join us.

U. I do wish we'd had clubs like that when I was a boy.

J. Yes, we have great fun.

Dinner-table talk

- Good evening. I'm so glad you were able to come. 'Dinner's ready. 'Let's go into the dining-room. Mrs Thompson, will you sit here on my left, and you, Mr Thompson, there... 'How long have you been in London?
- Oh, 'only a 'few days; since last Monday, to be exact, and I'm sorry to say we have to return tomorrow week.
- Is 'this your first 'visit?
- It's my wife's first visit, but I've been here several times before. I have to come over at least once a year on business, and I feel quite at home in London.
- And 'what do you think of London, Mrs. Thompson?
- Er- I beg your pardon, I didn't quite catch what you said.
- I was 'asking 'what you 'thought of London.
- Oh, I 'think it's a wonderful place. There always seems to be something interesting to do.
- And how do you like our ^weather?
- Well, it's 'rather ^changeable, ^isn't it?
- Yes, it is, but 'on the 'whole it's ↑not so bad, once you get used to it. ... 'Will you 'have some more chicken?
- 'No, thank you.
- 'What about you, Mr. Thompson?
- 'Yes, please, 'just a little. It's delicious.
- I'm so glad you like it. ... And 'now what 'sweet will you have, Mrs. Thompson? There's 'apple 'tart and cream, or 'chocolate trifle.
- Er- trifle for me, please.
- And you Mr. Thompson?
- 'Trifle for me, too, please.

'Christmas shopping

- 'Feel like a 'trip up to Town this 'morning?
- Town? This morning? But how can we? You have an appointment with Jackson, at his office, at eleven thirty, 'haven't you?
- No, not now. I did have, but his secretary rang up a few moments ago to cancel it. 'Jackson's 'down with flu or something, apparently.
- Is he? But all the same, why the sudden urge to go to London? You were saying only yesterday how much you dislike the big city nowadays.

- 'Yes, I know, but it occurred to me that as we're both now free to day we might as well start our Christmas shopping.

- 'Christmas shopping? Oh, lord! Must we? You know how I hate shopping at the best of times, and the Christmas variety is the absolute end. Thousands of people milling about buying useless but expensive presents for ungrateful relatives they're scarcely on speaking terms with the rest of the year! And besides, what's the rush? We're not out of October yet, and Christmas is still a long way off thank goodness!

- Well! I like that! Last year, when we left our shopping till early December, you complained bitterly: 'too many people, last minute rush, all the best things gone, and lord knows what else! This year, when I suggest getting it over early, more complaints! I must say, there's no pleasing some people. Just as well I don't take you too seriously, isn't it? Anyway, Christmas shopping or not, I want to buy a new suit. What time did you say you'd be ready?

POETRY

When I was one-and-twenty

By A.E.Housman

'When I was 'one-and-twenty
I 'heard a 'wise man say:
"Give crowns, and pounds, and guineas
But not your heart away.
'Give pearls away and rubies
But 'keep your 'fancy free."
But I was 'one-and-twenty,
No use to 'talk to me.

When I was 'one-and-twenty
I 'heard him say again,
"The 'heart out of the bosom
Was never 'given in vain.
'Tis 'paid with 'sighs a plenty
And 'sold for endless rue."
And I am 'two-and-twenty,
And oh, 'tis true, 'tis true.

To a false friend

By Thomas Hood

Our 'hands have met,| but 'not our hearts,|
Our 'hands will↑never 'meet again.||
Friends,| if we have ever been,|
Friends§ we can^not now remain.||
I 'only know§ I ↑love you once,|
I only know§ I 'loved in vain.||
Our 'hands have met,| but ↑not our hearts,|
Our 'hands will↑never§'meet again.||

No enemies

By Charles Mackay

You have 'no enemies,| you say?||
Alas! My 'friend,| the 'boast is poor,||
'He§ who has 'mingled in the fray§
Of duty,| that the 'brave indure,|
'Must have 'made foes!|| If you have none,|
'Small is the 'work§ that you have done.||
You've 'hit ↑no traitor on the hip,|
You've 'dashed ↑no 'cup from 'perjured lip.||
You've 'never 'turned the ↑wrong to right,|
You've 'been a 'coward in the fight.||

Don't believe the flatters

By Abai

'Don't be'lieve the flatters for they§
Are 'certain to be'tray you one 'fine day.||
'Trust ↑only in yourself.|| A 'sober 'mind and toil
Will ↑happiness and ↑weal for you purvey.||

'Don't be'lieve in 'sweetly flowing praise;
'Let it should 'make you blind and 'leave you dazed;||
And vainly 'proud of your ostensible success|
Your 'worth; you should be 'able to appraise.||

If ↑trouble comes; stand up to it,| be strong;
If ↑happiness;-then 'welcome it with song.||
Look deep; into your heart,| you will discover pearls,|
To you alone; these 'precious 'gems belong.||

“Сенбе жұртқа, тұрса да қанша мақтап”

Сенбе жұртқа тұрса да, қанша мақтап
Әуре етеді ішіне қулық сақтап,
Өзіңе сен, өзіңді алып шығар,
Еңбегің мен ақылың екі жақтап.

Өзіңді сенгіштікпен әуре етпе,
Құмарпаз боп мақтанды қуып кетпе.
Жұртпен бірге өзіңді қоса алдасып,
Салпылдап сағым қуған бойыңа еп пе?

Қайғы келсе қарсы тұр, құлай берме,
Қызық келсе, қызықпа, оңғаққа ерме.
Жүрегіңе сүңгі де, түбін көзде,
Сонан тапқан шын асыл, тастай көрме.

O, My Love's Like A Red, Red Rose

By Robert Burns

O, my 'lve is like a 'red, 'red rose,;
That's 'neuly 'sprung in Junell
O, my 'lve is 'like the melodie;
That's 'sweetly 'play'd in tune.||

As fair art thou my 'bonnie lass;
So 'deep in 'love am I.||
And I will 'lve thee ↑still, my dear;
Till a' the 'seas 'gang dry.||

Till a' the 'seas 'gang dry, my dear,
And the 'rocks 'melt wi' the sun!||
And I will 'lve thee ↑still, my dear;
'While the 'sands o' 'life shall run.||
And I will 'come a gain, my lve;
Tho' it were ten thousand mile!||

The Arrow and the Song

By Henry Longfellow

I 'shot an 'arrow into the air-
It 'fell to earth, I 'knew not where;||
For so 'swiftly it flew, the sight
Could not ↑follow it in its flight.||

I 'breathed a 'song into the air,-
It 'fell to earth, I 'knew not where;||
For who has 'sight so ↑keen and strong,
That it can ↑follow the 'flight of song?||

Long, long afterward, in an oak
I 'found the ↑arrow, still unbroke;||
And the 'song, from be'ginning to end,
I 'found a'gain in the ↑heart of a friend.||

“To be, or not to be...”

By William Shakespeare

To ^{be}, or not to ^{be}: that is the question:
Whether 'tis nobler in the mind to suffer
The slings and arrows of outrageous fortune,
Or to take arms against a sea of troubles;
And by opposing end them? To die; to sleep;
No more; and by a sleep to say we end
The heart-ache and the thousand natural shocks
That flesh is heir to, 'tis a consummation
Devoutly to be wish'd.

PROVERBS

1. As you sow, you shall mow.

Что посеешь, то и пожнешь.

Не ексең- соны орасың.

2. Little strokes fell great oaks.

Вода камень точит.

Тасты су жібитеді.

3. A good beginning makes a good ending.

Хорошее начало полдела откачало.

Басы қатты болса, аяғы тәтті болады.

4. No sweet without some sweat.

Без труда не выловишь и рыбку из пруда.

Еңбек етсең- емерсің.

5. Where there is a will, there is a way.

Где хотенье, там и уменье.

Көңіл сыйса, бәрі сияды.

6. *East or West, 'home is best.*

В гостях хорошо, а дома лучше.
Өз үйім- өлең төсегім

7. *'All is well, that 'ends well.*

Всё хорошо, что хорошо кончается.
Басы қатты болса, аяғы тәтті болады.

8. *Better late than never.*

Лучше поздно, чем никогда.
Ештең кеш жақсы.

9. *↑Health is a'bove wealth.*

Лучше быть здоровым, чем богатым.
Денсаулық-мол байлық.

10. *'First come, first served.*

Кто рано встаёт, тому Бог подаёт.
Ерте тұрған әйелдің бір ісі артық,
Ерте тұрған еркектің ырысы артық.

11. *'One good turn, deserves another.*

Долг платежом красен.
Алған қарызың- қайтару парызың.

12. *As the workman, so is the work.*

Каков поп - таков и приход.
Әке көрген оқ-жонар, шеше көрген тон пішер.

13. *↑Honesty is the 'best policy.*

Честность — лучшая политика.
Адалдық — ардың ісі.

14. *Healthful habits 'make healthy bodies.*

В здоровом теле- здоровый дух.
Дені саудың- жаны сау.

15. *First think, then speak.*

Слово не воробей, вылетит - не поймаешь.

Айтылған сөз-атылған оқпен тең.
Ойнап сөйлесең де, ойлап сөйле.

16. ↑ *Wealth is nothing without health.*

Богатство — ничто без здоровья.

Бірінші байлық - денсаулық,
екінші байлық - ақ жаулық,
үшінші байлық - он саулық.

17.A *'friend in need is a friend indeed.*

Друг познается в беде.

Дос қиындықта шындалады.

18. *Out of sight, out of mind.*

С глаз долой из сердца вон.

Көзден кетсе, көңілден кетеді.

19. *Better 'die standing than 'live kneeling.*

Лучше умереть стоя, чем жить на коленях.

Еңкейгенге еңкей, әкеңнен қалған құл емес.

Шалқайғанға шалқай, Пайғамбардан туған ұл емес.

20. *To 'know everything is to 'know nothing.*

Знать все – значит, ничего не знать.

Білгенің бір тоғыз, білмегенің тоқсан тоғыз.

21. *Half heart is no heart.*

Пол дела- не дело.

Бір қайнауы ішінде.

22. *'When at Rome, do as the Romans do.*

В чужой монастырь со своим уставом не ходят.

Әр елдің салты басқа, иттері қара қасқа.

23. *My home is my castle.*

Мой дом - моя крепость.

Қайран менің өз үйім - кең сарайдай боз үйім.

24. 'All that glitters is not gold.

Не всё то золото, что блестит.

Жылтырағанның бәрі алтын емес.

25. A 'barking dog never bites.

Лающая собака не кусается.

Үндемегеннен үйдей бәле шығады.

RHYMES

'Cat, 'cat, 'kill \ rat!
'Rat 'won't 'gnaw rope;
'Rope 'won't 'hang butcher;
'Butcher 'won't 'kill ox;
'Ox 'won't 'drink water;
'Water 'won't 'quench fire;
'Fire 'won't 'burn stick;
'Stick 'won't 'beat dog;
'Dog 'won't 'bite pig.

'One, 'two, |
'Buckle my shoe;
'Three, 'four, |
'Shut the door;
'Five, 'six, |
'Pick up sticks;
'Seven, 'eight, |
'Lay them straight;
'Nine, 'ten |
A 'good fat hen.

E'leven, 'twelve, |
'Who will delve?
'Thirteen, 'fourteen, |

'Maids a-courting;
'Fifteen, sixteen,
'Maids a-kissing;
'Seventeen, 'eighteen,
'Maids a-waiting;
'Nineteen, 'twenty,
My 'stomach's empty.

'One potato, 'two potatoes,
'Three potatoes, four,
'Five potatoes, 'six potatoes,
'Seven potatoes, more.

'One, 'two, ↑three, four,
'Mary 'at the 'cottage door,
'Five, 'six, 'seven, eight,
'Eating cherries off à plate.

'Hark, 'hark, the 'dogs do bark,
The 'beggars are 'coming to town;
'Some in \rags| and some in tags,
And 'one in a ↑velvet gown.

I like to go 'out in the garden,
I like to get 'up on the wall,
I like to do ↑anything really,
But I \hate to do 'nothing at all.

There 'was an Old 'Man in a tree,*
Who was \horribly| bored by a Bee;
When they 'said,| "Does it buzz?"

He re'plied, "Yes, it does!
It's a 'regular\ brute of a Bee."

There 'was a young 'man of Bengal,|
Who 'went to a 'fancy-dress ball;
He de'cided to 'risk it
And 'go as a biscuit,|
But adog ate him¹ up in the hall.

There 'was a young 'man of De vizes,|
Whose 'ears were of 'different sizes;
'One was so small,
It was no use at all,
But the 'other won ↑several prizes.

Rain, rain, rain, April rain,
You are feeding seed and grain,
You are raising plants and crops
With your gaily sparkling drops.

Let us make a merry ring,
Talk and laugh, and dance, and sing!
Quickly, quickly, come away,
For it is a pleasant day!

I live here,
You live near,
Tom lives so far
That he goes in a car
We live near,
You live here,
Tom and Ray
Live far away.

One, one, one,
Little dogs run.
Two, two, two,
Cats see you.
Three, three, three,
Birds in a tree.
Four, four, four,
Rats on the floor.

Now will you count to two?
Count to three just like me:
One, two, three!
Count to eight, don't be late!
Count to nine, that is fine!
And we then count to ten.

“Little cat, little cat,
As you sat on the mat,
Did you dream of a mouse,
Or a great rat?”

“Oh no! Not so!
For I always dream
Of a dish full of fish
And a bowl full of bream.”

Tones for practice
Жаттығу тондары

Low Falling Tone
Low Rising Tone

\ Yes	/ Yes
\ No	/ No
\ Why?	/ Why?
\ Run	/ Run
\ Good	/ Good
\ Wait	/ Wait
\ Stop	/ Stop
\ Write	/ Write
\ All	/ All?
\ Have you?	/ Have you?
\ Haven't you?	/ Haven't you?
\ Does he?	/ Does he?
\ Aren't they?	/ Aren't they?
\ Isn't it?	/ Isn't it?
\ Thank you	/ Thank you
\ Sorry	/ Sorry
\ Really	/ Really
\ Always	/ Always
\ Wait for them	/ Wait for them
\ Borrow one	/ Borrow one
\ Wire him	/ Wire him
\ Wait a bit	/ Wait a bit
\ Aren't I?	/ Aren't I?
\ There wasn't one.	/ There wasn't one?
\ Is this the one?	/ Is this the one?
\ Is he happy?	/ Is he happy?
\ It was good.	/ It was good.
\ Can one feel it?	/ Can one feel it?
\ Just listen to me.	/ Just listen to me.
\ You must tell me.	/ You must tell me.

∖ I'll call on him.
∖ That's good.
∖ Sit down.

∕ I'll call on him.
∕ That's good.
∕ Sit down.

∖ I'll 'finish it now.
∖ 'Don't be long.
∖ She 'asked me to go.
∖ 'When can you come?
∖ 'How can I help you?
It's 'time the 'children 'went
 to bed.
There's 'plenty of 'time to
∖ pre'pare the dinner.
 You can 'easily 'catch the
 'last train.
∖ 'Can you 'do it by your self?
∖ 'Does she 'know the way?

∕ I'll 'finish it now.
∕ 'Don't be long.
∕ She 'asked me to go.
∕ 'When can you come?
∕ 'How can I help you?
It's 'time the 'children 'went
 to bed.
There's 'plenty of 'time to
∕ pre'pare the dinner.
 You can 'easily 'catch the
 'last train.
∕ 'Can you 'do it by your self?
∕ 'Does she 'know the way?

∖ Splendid!
'Good luck, my boy.
(Can I 'sell you a ticket?
'Fancy that!
'Isn't it a lovely today!
If you like.
'Bring me a chair.
'What are your 'plans for this evening?
'Did you 'do as I said?
'Can you 'eat more than one?
'Give me a nother one.
'That's the 'one I meant.
'Wasn't it tragic about Jim?
They were false ones.
They should be there.
'Were you in time?
There were e nough.
'Couldn't we 'leave it till Friday?

High Falling Tone High Rising Tone

Yes.	Yes.	Yes.	Yes?
No.	No.	No.	No?
Why?	Why?	Why?	Why?
Run.	Run.	Run.	Run?
Good.	Good.	Good.	Good?
Wait.	Wait.	Wait.	Wait?
Stop.	Stop.	Stop.	Stop?
Write.	Write.	Write.	Write?
All.	All.	All.	All?
Try.	Try.	Try.	Try?
Pull.	Pull.	Pull.	Pull?
Mine.	Mine.	Mine.	Mine?
Fine.	Fine.	Fine.	Fine?

Have you?	Have you?	Have you?	Have you?
Haven't you?	Haven't you?	Haven't you?	Haven't you?
Does he?	Does he?	Does he?	Does he?
Aren't they?	Aren't they?	Aren't they?	Aren't they?
Isn't it?	Isn't it?	Isn't it?	Isn't it?
Really.	Really.	Really.	Really?
Always.	Always.	Always.	Always?
Wait for them.	Wait for them.	Wait for them.	Wait for them?
Borrow one.	Borrow one.	Borrow one.	Borrow one?
Can't you?	Can't you?	Can't you?	Can't you?
Oughtn't she?	Oughtn't she?	Oughtn't she?	Oughtn't she?
Mightn't they?	Mightn't they?	Mightn't they?	Mightn't they?

Is this the one?	Is this the one?	Is this the one?	Is this the one?
Is he happy?	Is he happy?	Is he happy?	Is he happy?
Can you feel it?	Can you feel it?	Can you feel it?	Can you feel it?
It's risky.	It's risky.	It's risky.	It's risky?
The first one.	The first one.	The first one.	The first one?

He's coming. He's coming. He's coming. He's coming?
 There's plenty. There's plenty. There's plenty. There's plenty?

I 'don't 'think I'll take your ad vice.
 I'm a'fraid I've 'made a mis take.
 Don't 'take it too 'much to heart.
 'Why don't I 'write to the secretary?
 Could 'anything have been 'simpler than that?
 'Are you 'travelling on your own?
 My 'message didn't 'reach him in time?
 I 'don't be'lieve it's possible.
 It 'doesn't matter, 'dear.
 I 'thought it was 'going to rain.
 It's 'much too 'late to have 'any re'grets now.
 'When did I see him?
 From which station?
 You 'saw him when?
 'What time do you 'want me?
 I 'saw him a 'few moments a go.

Falling-Rising Tone

✓ No.	✓ Well.	✓ Move.	✓ Right.
✓ Do.	✓ Pull.	✓ Red.	✓ Quick.
✓ Me.	✓ Run.	✓ Good.	✓ Six.
✓ True.	✓ Tom's.	✓ Beg.	✓ Wait.
✓ More.	✓ John.	✓ Read.	✓ Look.

✓ Always.	✓ I did.
✓ Slowly.	✓ They can.
✓ Quickly.	✓ Have one.
✓ Often.	✓ This time.
✓ Thursday.	✓ Help me.
✓ Sorry.	✓ Catch him.

\It's easy. \He asked you.
 \He's coming. \We broke it.
 \You couldn't. \There's plenty.
 \She might be. \It's risky.
 \They may have. \Now re member.

He 'can't / hear me.
 It 'isn't / steady.
 You 'won't / see him.
 I'm 'not / wanted.
 'Joan can hear us.
 You 'can't go without a hat.
 I 'doubt if she ever will.
 We 'know where it is.
 I 'know he is 'very well read.
 It 'must be 'finished in time.
 He's the 'last 'person to 'want to hurt you.
 We 'oughtn't to 'keep it in the cupboard.
 I 'know there 'isn't 'very much time.
 You must ad'mit it 'wasn't 'very successful.
 You 'needn't 'make up your 'mind at once.

Rising-Falling Tone

^Do.	^Where?	^Wait.	^Dark.
^Two.	^Who?	^Let's.	^Smooth.
^Me.	^When?	^Good.	^Month.
^Try.	^Which?	^Grand.	^Catch.
^You.	^What?	^Thanks.	^Quite.
^Either.	^Ask him.	^Aren't they?	
^Always.	^Thank you.	^Clearly.	
^Earlier.	^Wire him.	^Do so.	

^Show me. ^Can't you? ^Keep it.

^Simple. ^Sixpence. ^Will you?

^Nothing. ^Nonsense. ^Let her.

^Never. ^Splendid. ^Is it?

^Lovely. ^Goodness. ^Does he?

^Naturally. ^Show me one.

^Gratitude. ^Wouldn't you?

^Positive. ^Ask him to.

^Frequently. ^You can go.

^Wonderful. ^Do sit down.

^Probably. ^That was good.

'Well ^done!

'Which ^one?

'What ^with?

'Any time you ^like.

'Nobody at ^all.

I 'thought you ^knew.

'Aren't we ^all.

'Don't we ^know it!

Well 'go a'head and ^ask him.

How 'very 'nice of you re^member!

He 'said I was to ^follow you.

I 'simply ^hated it.

'How did you ^manage it?

'Isn't it ri^diculous?

'Aren't ^all of us getting old?

'Which is the ^best way to do it?

But I 'don't ^want them to come.

I'm much ob^liged to you all.

I 'don't ^like them very much.

'That's ^perfectly true.

Texts for phonetic analysis

Фонетикалық талдауға арналған мәтіндер

1. One Spur Instead of Two

A gentleman riding out one day, was wearing a spur on one foot and not on the other. A friend who happened to meet him asked why he had no spur on his other heel. “Well,” he answered, “if I make one side of my horse go, I don’t think the other side is likely to lag behind.”

2. Inside and Out

There was once in the old coaching days a very stout gentleman who lived in Edinburgh. In order that he might have plenty of room when he travelled by coach, he used to engage two inside places. On one occasion, when he was going to Glasgow, he sent his servant to engage his seats. When the servant came back he said, “Please, sir, there weren’t two inside places left, so I’ve taken one inside and one out.”

3. Bad Spelling

A man of a rather limited education is trying in vain to make out a fourteenth century text he has discovered on the shelves of the library. At last he gives up all hope to understand it and says to his neighbour: “In some books one gets here the spelling is uncommonly bad. I am afraid the publishing houses don’t pay sufficient attention to the way some of the authors spell.”

4. The Adventures of a Shilling

It seemed to me that the shilling that lay upon the table raised itself upon its edge, and turning the face towards me, opened its mouth, and in a soft silver sound, gave me the following account of his life and adventures:

“I was born (said he) on the side of a mountain, near a little village of Peru, and made a voyage to England with Sir Francis Drake. I was, soon after my arrival, taken out of my old dress, refined, and put into the English fashion, with the face of Queen Elizabeth on one side, and the arms of the country on the other. Being thus provided, I found in myself a wonderful desire to wander, and visit all parts of the new world into which I was brought. The people very much liked me, and moved me so fast from hand to hand, that before I was five years old, I had travelled into almost every corner of the nation.

“But in the beginning of my sixth year, to my unspeakable sorrow, I fell into the hands of a miserable old fellow, who shut me into an iron chest, where I found five hundred more of my own sort, who were the same prison. The only relief we had, was to be taken out and counted over in the fresh air every morning and evening.

“After an imprisonment of several years, we heard somebody knocking at our chest, and breaking it open with a hammer. This we found was the old man’s heir, who, as his father lay a dying, was good enough to come to set us free. He separated us that very day. What was the fate of my companions I do not know: as for myself, I was sent to a shop for some wine. The shopkeeper gave me to a woman, and the woman gave me to a butcher. In this way I made passed merrily through the world; for, as I told you before, we shillings love nothing so much as traveling. I sometimes fetched in a piece of meat, and sometimes a book.

“In the midst of this pleasant progress which I made from place to place, I was seized by a foolish old woman, who shut me up in a dirty purse. She did this because of a foolish saying that, “While she kept a Queen Elizabeth’s shilling about her, she would never be without money.” I continued there a close prisoner for many months, till at last I was exchanged for forty-eight farthings.

“I thus wandered from pocket to pocket till the beginning of the civil wars, when, to my shame be it spoken, I was employed in raising soldiers against the king.”

5. The Age at Which a Man Ought to Marry

John: That girl orders George about as if she owned him.

Janet: I think they're very suited to each other.

John: What's that?

Janet: George and Hester! I think they're very suited to each other.

John: I dare say, but George oughtn't to think of marriage for a long time yet. He's got a lot of work to do before he gets married. And Hester's young. She can wait.

Old Mrs Thurlow: People say it's better to marry young, John.

John: No, it isn't, Mother. Marriage makes young men timid and careful just when their adventurous quality is most useful. I didn't get married until I was... What age was I, Janet?

Janet: Forty. You were forty and I was twenty. I sometimes wish you'd been younger, John.

John: Why?

Janet: Well!... Oh, I don't know.

John: Of course you don't. I was exactly the right age for you. Every man ought to be twenty years older than his wife. If he doesn't start off with that advantage, what hope has he of keeping her in order? If I had married when I was George's age, I shouldn't have been able to concentrate my mind on my work. I soon realized that, and so I put marriage clean out of my thoughts until I was sure of my position. Then I looked around and saw you, Janet, and my mind was made up in a moment. (*He sits on the arm of the chair.*) You were very young and pretty and timid when I first knew you.

Janet (happily): Oh, John, I wasn't timid.

John: Oh, yes, you were! That's why I liked you. You remember, don't you, Mother, how I came home and told you about her?

Old Mrs Thurlow: I do, indeed. You said to me, "Mother, that girl's afraid of me. I shall marry her."

John: That's right. And so I did. And I'm not sorry.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. БураяЕ.А. – Фонетика современного английского языка – Москва: Академия, 2009.-272стр.
2. Евстифеева М.В. – Теоретическая фонетика английского языка – Москва: ФЛИНТА, 2019.-168стр.
3. Голубаев А.П., Балюк Н.В., Смирнова И.Б.–Английский язык – Москва: Академия, 2013.-336стр.
4. Баймуратова И.А. - Ағылшын тілінің практикалық фонетикасы (кіріспе курсы) – Алматы: Қазақ университеті, 2016.-138б.
5. Леонтьева С.Ф. – Теоретическая фонетика современного английского языка – Москва: Менеджер, 2011.-360стр.
6. VrabelТ.Т. - Lectures in theoretical phonetics of the English language and method-guides for seminars–Uzhgorod: Polyprint LLC, 2009.- 185 p.
7. Сабирова Д.Р., Боднар С.С., Яценко Г.С.– Учебное пособие по теоретической фонетике английского языка - Казань: КФУ, 2018. - 146 стр.
8. Молдасанова А.Ә., Меркібаев Т.А., Утепова Б.Т. – Ағылшынтіліфонетикасыбойыншапрактикум – Алматы: Қазақуниверситеті, 2018.-76б.
9. Merkulova E.M. – Introduction to Phonetics – SPb: Publishing house Union, 2007.-224p.
10. Wells J.C. – English Intonation: an introduction – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.-189p.
11. Шевченко Т.И. – Теоретическая фонетика английского языка – Москва: Юрайт, 2017.-191стр.
12. Соколова М.А., Тихонова И.С, Тихонова Р.М., Фрейдина Е.Л. – Теоретическая фонетика английского языка – Москва: Владос, 2004.-286стр.
13. <https://crownenglishclub.ru/baza-znanij/pravila-chteniya-anglijskogo-yazyka-dlya-nachinayushhih-tablitsa-bukv-i-diftongov-s-transkriptsiej-i-proiznosheniem.html>
14. <https://reallanguage.club/grammatika-anglijskogo-yazyka/pravila-chteniya-v-anglijskom-yazyke/pravila-chteniya-anglijskix-glasnyx/>
15. <https://www.englishdom.com/blog/glasnye-zvuki-v-anglijskom/>

16. <https://magoosh.com/english-speaking/sentence-stress-in-english/>
17. <https://englandlearn.com/abc/frazovoe-i-logicheskoe-udarenie>
18. https://ebooks.grsu.by/eng_praktikum/2-9-1-3-poterya-vzryva.htm
19. <https://davaiknam.ru/text/uchebnoe-posobie-po-prakticheskoy-fonetike-anglijskogo-yazika-v2-page-7>

Көлемі 7,3 б.т. Таралымы 500 дана. Офсет қағазы. Тапсырыс № 26
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің редакциялық баспа
орталығы.
Орал қаласы, Н.Назарбаев даңғылы, 162